

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

AGNETA LOBAČEVSKYTĖ

**NETESYBŲ (BAUDOS, DELSPINIGIŲ) IR
PALŪKANŲ SANTYKIS CIVILINĖJE TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
daktaras,
docentas;
Gediminas Sagatys**

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ SAMPRATA	6
1.1. Netesybų samprata.....	6
1.2. Palūkanų samprata	8
2. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ PASKIRTIS	11
2.1. Netesybų atliekamos funkcijos	11
2.2. Palūkanų atliekamos funkcijos	14
3. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ APSKAIČIAVIMO IR MOKĖJIMO TVARKA	19
3.1. Netesybų ir palūkanų skaičiavimo tvarka ir mokėjimo eiliškumas	19
3.2. Ieškinio senaties taikymas reikalavimams dėl netesybų ir palūkanų.....	21
4. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ DYDIS	26
4.1. Netesybų ir palūkanų dydžio nustatymas	26
4.2. Netesybų mažinimo pagrindai	34
4.3. Palūkanų mažinimo pagrindai.....	40
IŠVADOS	43
LITERATŪRA	45
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	49
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	50

IVADAS

Problema ir temos aktualumas. Šiais laikais turbūt net neįsivaizduojame tokių sandorių, kuriuos sudarant nebūtų įvardinti tokie civilinės teisės institutai, kaip netesybos (bauda, delspinigiai) ir palūkanos. Šie civilinės teisės institutai yra svarbūs tuo, kad nukentėjusi sandorio šalis teisinėmis priemonėmis galėtų apsidrausti nuo kaltosios šalies prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo ir tokiu būdu galėtų padengti patirtus nuostolius.

Vis dėlto dažnai prievoliųjų santykių dalyviai, norėdami apsisaugoti nuo vėluojančių atsiskaitymų, nežino, ką pasirinkti: netesybas, konkrečiai- delspinigius, ar palūkanas. Ir šis nežinojimas nebūtinai susijęs su teisinių žinių stoka, kadangi tarp pačių teisininkų kyla nemažai diskusijų šiuo aspektu. Nors, kaip minėjome, sandoriai yra neatskiriami nuo netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų, vis dėlto daugiau nei nuostabą kelią iki šiol nei teisės doktrinoje, nei teismų jurisprudencijoje šių sąvokų identifikavimo nebuvimas, t. y. tikslaus nustatymo, kokiais atvejais teisiškai korektiška vartoti netesybas, konkrečiai- delspinigius, o kokiais atvejais- palūkanas. Dar daugiau problemų kyla teisininkams, kurie, atstovaudami teismuose klientus (tiek fizinius, tiek juridinius asmenis), turinčius vieną ar daugiau skolininkų, negali užtikrinti, kad susidarę nuostoliai, kilę iš sandorių (sudarytų tarp kreditoriaus, kaip kliento, ir skolininko), bus priteisiami sandoryje numatyto dydžio apimtimi. Kadangi, kaip matysime iš šiame darbe atlikto tyrimo ir analizės, net ir sutartimi numatytos netesybos (bauda, delspinigiai) ar palūkanos yra mažinami, todėl šalys iš anksto susitarusios dėl galimų nuostolių kompensavimo dydžio negali būti tikros, kad būtent toks dydis bus priteistas.

Nors nagrinėjama tema teisės doktrinos nedaug, o teismų praktikos yra be galo daug, aiškumo tiek netesybų (baudos, delspinigių), tiek palūkanų kontekste nemažėja. Priešingai, esant nevienodai teismų praktikai bei nesant aiškiai nustatytos ribos tarp netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų, klausimų bei probleminių aspektų tik daugėja.

Tyrimo objektas. Jau pati darbo tema nurodo, kad tyrimo objektas- netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų santykis civilinėje teisėje. Šio darbo tema suponuoja ir tam tikrą tyrimo objekto dualumą: netesybas (baudą, delspinigius) ir palūkanas. Todėl, siekiant tinkamai nustatyti šių dviejų civilinės teisės institutų santykį, būtina jų tarpusavio analizė. Atkreiptinas dėmesys, kad šio darbo tema netesybas (baudą, delspinigius) ir palūkanas apibrėžia vienoje iš teisės šakų- civilinėje teisėje, todėl šių civilinės teisės institutų santykis nagrinėjamas tik civilinės teisės kontekste.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Tyrimu siekiama atskleisti bei įvertinti netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų, kaip dviejų civilinės teisės institutų, probleminius aspektus taip pat nustatyti jų santykį. Siekiant užsibrėžtų tikslų, išskiriami šie uždaviniai:

1. Nustatyti netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų sampratas. Pastarųjų ypatingai dėlto, kad palūkanų samprata nėra *expressis verbis* pateikta civilinės teisės norminiuose aktuose;
2. Atskleisti netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų paskirtį civilinėje teisėje bei įvertinti jų taikymą;
3. Aptarti netesybų ir palūkanų skaičiavimo tvarką, nustatyti skaičiavimo pradžios ir pabaigos momentus bei nustatyti šių dviejų civilinės teisės institutų mokėjimo eiliškumą ir šiuo klausimu susiformavusią teismų praktiką;
4. Apžvelgti ieškinio senaties taikymo probleminius aspektus reikalavimams dėl netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų;
5. Išanalizuoti netesybų ir palūkanų dydžio nustatymo problematiką, netesybų ir palūkanų mažinimo pagrindus bei šiais aspektais formuojamą teismų praktiką.

Darbo metodai. Darbe taikomi tiek bendrieji tyrimo metodai, tiek teisės aiškinimo metodai. *Analizės metodas* naudojamas išskaidant netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų, kaip atskirų civilinės teisės institutų, požymius, savybes taip pat nuodugnai tiriant jų esmę ir paskirtį; *analogijos metodas* taikomas remiantis dviejų nagrinėjamų civilinės teisės institutų panašumu, jų bendrais požymiais, paskirtimi; *apibendrinimo metodas* atsispindi pateikiant netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų ištirtus probleminius aspektus per jų santykį; *lingvistinio metodo* pagalba aiškinama teisės aktuose vartojamų sąvokų prasmė; *lyginamasis istorinis metodas* taikomas siekiant išsiaiškinti nagrinėjamų netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų kilmę bei gretinant šių institutų paskirtį civilinėje teisėje skirtinguose istorinio vystymosi pakopose; *lyginimo metodas* naudojamas apžvelgiant teisės doktriną, atkreipiant dėmesį į skirtingas autorių pozicijas, taip pat teismų praktiką; *sisteminės analizės metodas* taikomas nagrinėjant netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų santykio elementus; *teleologinio metodo* pagalba siekiama nustatyti įstatymo ir aiškinamos teisės normos tikslus bei uždavinius; *empirinio dokumentų analizės metodo* pagalba apžvelgiamas ir apibendrinamas netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų reglamentavimas Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, keturi skyriai, kurie suskirstyti į atitinkamus poskyrius, išvados, naudota literatūra, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Nagrinėjamos temos išsami analizė bei iškeltų uždavinių sprendimas pateikiamas dėstomojoje dalyje, kurią, kaip

minėjome, sudaro keturi skyriai. Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjamos netesybų ir palūkanų sampratos; antrajame skyriuje- netesybų ir palūkanų paskirtis; trečiajame skyriuje aptariama netesybų ir palūkanų skaičiavimo tvarka, nustatant skaičiavimo pradžios ir pabaigos momentus taip pat šių dviejų civilinės teisės institutų mokėjimo eiliškumą, apžvelgiamas ieškinio senaties taikymas reikalavimams dėl netesybų ir palūkanų; ketvirtajame skyriuje analizuojamas netesybų ir palūkanų dydis, išskiriant dydžio nustatymą, netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų mažinimo pagrindus.

Tyrimo šaltiniai. Darbo metu naudojama literatūra pateikiama ją suskirsčius į tam tikras grupes: *norminius aktus*, kuriuos sudaro su nagrinėjama tema susiję nacionaliniai ir užsienio teisės aktai; *teisės doktriną*, kurioje, be įvairių teisės mokslinių knygų taip pat be tokių žymių teisininkų kaip V. Mikelėnas, A. Norkūnas ir kt., išskiriami advokatų M. Civilkos, K. Gontienės, T. Klimo straipsniai, kuriuose pasisakoma įvairiais klausimais, susijusiais su šio darbo tema; *teismų praktiką*, kurioje paminėtos aktualios kasacinės instancijos nutartys, nutarimai ir konsultacijos.

1. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ SAMPRATA

1.1. Netesybų samprata

Norint tinkamai atskleisti netesybų sampratą, visų pirma reikia išanalizuoti šio termino reikšmę.

Istoriškai žvelgiant į netesybų sąvoką Lietuvoje, reikšmės turėjo tai, kad XX a. pirmojoje pusėje, atkūrus nepriklausomybę, Lietuva neturėjo to laikmečio poreikius atitinkančių civilinės teisės aktų, todėl buvo receptuota kitų šalių civilinė teisė, konkrečiai- Rusijos. Dėl šios priežasties, Lietuvoje priimtas 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹ (toliau- LR CK) nebuvo savarankiškas lietuviškos teisinės minties išraiškos aktas, o tik tuo metu priimto Rusijos civilinio kodekso kopija². Atsižvelgiant į tai, netesybų sąvoka 1964 m. LR CK 194 straipsnyje apibrėžiama, kaip įstatyme ar sutartyje nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta, konkrečiai imant, jeigu praleistas prievolei įvykdyti terminas. Tačiau 1990 metais Lietuvai paskelbus Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimą, buvo pradėti sovietinės teisės sistemos pertvarkymo darbai, konkrečiai, 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas naujasis LR CK³, kuris įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. Naujojo LR CK 6.71 straipsnio 1 dalyje netesybos apibrėžiamos, kaip įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai). Atkreiptinas dėmesys, kad naujajame LR CK normos, reglamentuojančios netesybas, parengtos pagal Europos Tarybos Ministrų komiteto 1978 m. sausio 26 d. rezoliuciją Nr.(78)3⁴, todėl netesybų reikšmė naujajame LR CK skiriasi nuo netesybų sampratos, kurią apibrėžė 1964 m. LR CK.

Teisės doktrinoje išskiriamos dvi netesybų rūšys: *bauda* ir *delspinigiai*, kurias atitinkamai reglamentuoja LR CK 6.71 straipsnio 2 dalis ir to paties straipsnio 3 dalis.

Pagal LR CK 6.71 straipsnio 2 dalį, netesybos gali būti nurodytos konkrečia pinigų suma arba užtikrinamosios prievolės sumos procentu. Tokiais atvejais netesybas priimta vadinti *bauda*⁵, pvz., sutarties šalys preliminarinioje sutartyje gali nustatyti, kad už vengimą sudaryti pagrindinę sutartį kaltoji šalis privalo sumokėti nukentėjusiajai šaliai tam tikros sumos baudą.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

² Papirtis V. L., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2. P. 24.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 114.

⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 115.

Inter alia, atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartį⁶, kurioje buvo nustatyta, kad „tuo atveju, kai sutarties šalys nustato imperatyviosioms teisės normoms neprieštaraujančią sąlygą, kad iš anksto sumokėtas avansas, kuris atliks mokėjimo-atsiskaitymo funkciją ir bus įskaitytas į sutarties, ją įvykdžius, kainą, dėl sutartyje aptartų šalių padarytų pažeidimų negražinamas jį sumokėjusiam asmeniui, avansas laikomas netesybomis baudos forma, t. y. atlieka ne tik mokėjimo-atsiskaitymo, bet ir netesybų funkciją.“

Tuo tarpu pagal LR CK 6.71 straipsnio 3 dalį, už prievolės įvykdymo termino praleidimą gali būti nustatomos netesybos skaičiuojamos už kiekvieną termino praleidimo dieną, savaitę, mėnesį ir t.t., vadinamos *delspinigiais*⁷, pvz., sutarties šalys gali nustatyti, kad kaltoji šalis neatlikusi statybos darbų sutartyje nustatytais terminais privalo sumokėti nukentėjusiajai šaliai tam tikro dydžio delspinigius nuo įmokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną.

Remdamiesi aukščiau išdėstytomis baudos ir delspinigių sampratomis, darome išvadą, kad bauda gali būti nustatoma ne tik už sutarties įvykdymo termino praleidimą, bet ir už kitaip išreikštą sutarties neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą. Taip pat, skirtingai nei delspinigiai, kurie yra skaičiuojami už kiekvieną prievolės įvykdymo termino praleidimo laiko tarpą (pavyzdžiui, už kiekvieną praleistą dieną, savaitę, mėnesį ir pan.), bauda yra vienkartinė- neturi tęstinio pobūdžio.

Teisės doktrinoje išskiriamos *įskaitinės*, *išimtinės*, *baudinės* ir *alternatyvios* netesybos. *Įskaitinės* netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę nustatytos netesybos ir susidarę kreditoriui nuostoliai yra atlyginami tiek, kiek jų nepadengia netesybos; *išimtinės* netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę leidžiama iš skolininko išieškoti netesybas, bet negalima išieškoti nuostolių; *baudinės* netesybos yra tokios, kai už neįvykdytą arba netinkamai įvykdytą prievolę leidžiama išieškoti iš skolininko ne tik netesybas, bet ir nuostolius, kurie susidarė kreditoriui dėl nevykdomos arba netinkamai vykdomos prievolės; *alternatyvios* netesybos yra tokios, kai kreditoriaus pasirinkimu gali būti išieškamos arba netesybos arba nuostoliai suteikiant kreditoriui teisę pasirinkti⁸.

Skirtingai nei 1964 m. LR CK, kurio 228 straipsnis numatė išimtinės, baudinės ir alternatyvias netesybas, naujajame LR CK 6.73 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad jeigu nustatytos netesybos, kreditorius negali reikalauti iš skolininko netesybų ir realiai įvykdyti prievolę, išskyrus atvejus, kai skolininkas praleidžia prievolės įvykdymo terminą. Kitokias taisykles numatantis šalių susitarimas negalioja. Kai pareiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius,

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje D. R. v. UAB „Minduvos statyba“, Nr. 3K-3-73/2010, kat. 36.1; 42.10.

⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 115.

⁸ Ambrasienė A., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 67.

netesybos įskaitomos į nuostolių atlyginimą. Todėl pagal Lietuvos civilinę teisę bendroji taisyklė yra įskaitinių netesybų taikymas.

1.2. Palūkanų samprata

Pažymėtina, kad, skirtingai nei netesybų atveju, LR CK nerandame *expressis verbis* apibrėžtos palūkanų sampratos, todėl palūkanų sąvokos nebuvimas kelia daug sumaišties teisės jurisprudencijoje. Pažymėtina ir tai, kad palūkanas nagrinėję tokie autoriai kaip K. Gontienė⁹, M. Civilka¹⁰ neanalizuoja palūkanų sampratos. Tuo tarpu V. Mikelėnas¹¹ palūkanas išskiria, kaip „bene svarbiausią piniginių prievolių bruožą“, o remdamasis Ekonomikos terminų žodynu¹², palūkanas įvardija, kaip „atlyginimą, kurį skolininkas moka kreditoriui už naudojimąsi svetimais pinigais, nesvarbu, kokie to naudojimosi rezultatai“. Su tokiu palūkanų apibrėžimu sutinka ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹³, kuris ne kartą nurodė, kad „palūkanos ekonomine ir teisine prasme yra mokestis, atlyginimas kreditoriui už paskolintų pinigų naudojimą.“ Tačiau, mūsų nuomone, šis palūkanų apibūdinimas yra per siaurias civilinės teisės prasme, kadangi civilinėje teisėje palūkanų instituto tikslas yra dvejopas. Nors apie palūkanų paskirtį, tiksliau funkcijas, kalbėsime šio darbo 2.2. poskyryje, norint suvokti palūkanų sampratą civilinėje teisėje, būtina paminėti, kad palūkanos, *inter alia*, pvz., pagal LR CK 6.872 straipsnį, yra skirtos ne tik užmokesčiui už pinigų skolinimą, bet ir, pagal LR CK 6.261 straipsnį, už pinigines prievolės įvykdymo termino praleidimą. Iš to, kas pateikta, matome, kad šiuose įstatymuose *expressis verbis* nurodyta, kad palūkanos yra skirtos ne bet kokioms prievolėms, o būtent- piniginėms. Dėl šios priežasties, negalime sutikti su M. Civilkos¹⁴ pozicija, kad „kai sutartyje yra nustatyti delspinigiai už pavėluotą atsiskaitymą, kreditorius, jei neketina įrodinėti realiai patirtų nuostolių, turi pasirinkti, ko reikalauti: aukščiau numatytų palūkanų ar delspinigių“ taip pat negalime sutikti ir su T. Klimo¹⁵ pozicija, kuris nagrinėdamas delspinigius laikosi nuomonės, kad „paprastai delspinigiai atsiranda tada, kai yra praleidžiamas pinigines prievolės terminas“.

⁹ Gontienė K. Palūkanos civiliniuose santykiuose: palūkanų rūšys, dydis, paskirtis // Juristas. 2006, Nr. 7-8.

¹⁰ Civilka M. Už pavėlavimą teks mokėti brangiau // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=94441&new_id=10110 ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

¹¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 187.

¹² Pass Ch., Lowe B., Dovies L. Ekonomikos terminų žodynas. 2-as leidimas. Vilnius: Baltijos biznis, 1997. P. 338-339.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje A. Sachalinskaja v. V. Bugor, Nr. 3K-3-225/1999, kat. 43; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos taupomasis bankas“ v. E. Lubienė ir kt., Nr. 3K-3-1334/2000, kat. 43; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. Lidekytė Nr 3k-3-908/2001, kat. 52.2.

¹⁴ Civilka M. Už pavėlavimą teks mokėti brangiau // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=94441&new_id=10110 ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

¹⁵ Klimas T. Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).

Tai, kad palūkanos nėra netesybų rūšis, sutinka ir palūkanas nagrinėję autoriai¹⁶. Tokia išvada darytina ir iš įstatymų leidėjo, kuris LR CK 1.125 straipsnyje nurodo skirtingus ieškinio senaties terminus: LR CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punkte nurodyta, kad ieškiniams dėl netesybų išieškojimo taikomas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, tuo tarpu LR CK 1.125 straipsnio 9 dalyje nurodyta, kad reikalavimams dėl palūkanų taikomas sutrumpintas penkerių metų ieškinio senaties terminas. Taip pat negalime nesutikti ir su T. Klimo¹⁷ pastebėjimu, kad palūkanos nebūtinai mokamos tik tada, kai prievolė pažeista, tuo jos iš esmės skiriasi nuo netesybų (baudos, delspinigių), kurios pagal LR CK 6.71 straipsnio 1 dalį, mokamos už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą. Pvz., kreditorius paskolinęs pinigus skolininkui, nustato, kad už paskolą skolininkas privalo mokėti kiekvieno mėnesio tam tikrą dieną sutartą sumą palūkanų vien už tai, kad jis naudojasi pinigais. Vadinasi, skolininkas nepažeisdamas prievolės, o priešingai, tinkamai vykdydamas įsipareigojimus moka sutartas palūkanas. Tuo tarpu 1.1. poskyryje, kalbėdami apie netesybų (baudos, delspinigių) sampratą, nustatėme, kad delspinigiai mokami už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.

Remiantis aukščiau pateikta teisės doktrina bei samprotavimais, galime priėti prie išvados, kad įstatymų leidėjas įgalina „palūkanas“ vartoti ne bet kokiuose prievoliniuose santykiuose, o būtent- piniginėse prievolėse. Todėl T. Klimo¹⁸ nuomonė, kad „LR CK 6.261 straipsnyje vietoje „palūkanų“ turėjo būti vartojamas žodis „delspinigiai“, nors autoriai, ko gero vartodami žodį „palūkanos“, norėjo išvengti vadinamosios tautologijos, nes straipsnis siekia būtent apibūdinti delspinigių esmę“, yra daugiau nei abejotina.

Kalbant apie pinigines prievoles, atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai nei kitų prievolių atvejais, LR CK nepateikia piniginės prievolės sampratos. Tačiau, atsižvelgiant į V. Mikelėno¹⁹ nuomonę, turėtume sutikti, kad „pinigine reikia laikyti tokią prievolę, kurios dalyką sudaro skolininko pareiga perduoti kreditoriui atitinkamą sumą (t. y. tam tikros vertės piniginius ženklus) ir kreditoriaus teisė reikalauti iš skolininko ją sumokėti. Prievolės pripažinimui šiuo atveju neturi reikšmės atsiskaitymo forma- atsiskaitant tiek grynaisiais, tiek negrynaisiais pinigais, prievolė pripažįstama pinigine. Taigi piniginės prievolės dalykas gali būti skolininko pareiga perduoti kreditoriui tiek grynuosius pinigus, tiek negrynuosius“.

Iš esmės teisės normos turėtų būti sukonkretintos nurodant, kokiais atvejais turėtų būti taikomi delspinigiai. O teismas turėtų *ex officio* pakeisti šalių klaidingai vartojamas sąvokas ir atskleisti tikrąją šių institutų vartojimo paskirtį, kadangi nuo šių sąvokų prasmės priklauso

¹⁶ Gontienė K. Palūkanos civiliniuose santykiuose: palūkanų rūšys, dydis, paskirtis // Juristas. 2006, Nr. 7-8. P. 3.; Civilka M. Už pavėlavimą teks mokėti brangiau // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=94441&new_id=10110 ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

¹⁷ Klimas T. Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).

¹⁸ Klimas T. Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).

¹⁹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 180.

skirtingų normų taikymas bei iš to kylančios teisinės pasekmės. Kaip pavyzdį, pateikiame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį²⁰, kurioje buvo konstatuota, kad šalys sudarydamos paskolos sutartį tarėsi ne dėl delspinigių, bet dėl mėnesinių palūkanų.

Išsiaiškinę palūkanų prasmę, taip pat atkreipiame dėmesį į 2010 m. gruodžio 23 d. priimtą Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymą²¹ (toliau- Įstatymas), kuris turėtų įsigalioti nuo 2011 m. balandžio 1 d. Šio Įstatymo 11 straipsnio 8 dalyje nurodyta, kad pavėluoto įmokų mokėjimo atvejais vartojimo kredito gavėjui taikomos netesybos negali būti didesnės kaip 0,05 procento pradelstos sumokėti sumos už kiekvieną pradelstą dieną. Nors Įstatymas dar neįsigaliojo ir nėra taikomas, mūsų nuomone, remiantis aukščiau išdėstytu, darytina išvada, kad šiame Įstatyme turėtų būti vartojama ne „netesybų“ sąvoka, o būtent- „palūkanų“.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. Briedienė v. Č. Gaudinskas, Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1.

²¹ Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1.

2. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ PASKIRTIS

2.1. Netesybų atliekamos funkcijos

Netesybų prigimtis yra dvejopa: pagal LR CK 6.70 straipsnio 1 dalį, netesybos yra viena iš *prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų*, pagal LR CK 6.245 straipsnio 1 dalį, - viena iš *civilinės atsakomybės formų*. Todėl, norint tinkamai suvokti netesybų reikšmę civilinėje teisėje, tikslinga kiekvieną funkciją aptarti atskirai.

Teisės doktrinoje²² „*prievolių įvykdymo užtikrinimas*“ - tradicinis civilinės teisės institutas, kuris buvo žinomas dar romėnų teisėje“. Šio instituto būtinumą lėmė tai, kad kreditorius yra iš esmės suinteresuotas būti tikras, kad prievolė bus įvykdyta ir kad bus užtikrinta jo interesų apsauga, jei prievolė būtų neįvykdyta. Pagal LR CK 6.70 straipsnio 1 dalį, prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas pagal sutartį arba įstatymus netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais. Prievolių užtikrinimo būdais laikytinos specialiosios priemonės, garantuojančios pagrindinės prievolės įvykdymą ir skatinančios skolininką tinkamai vykdyti savo prievolę²³. Remiantis šia samprata, prievolių užtikrinimo būdai atlieka dvi funkcijas: *skatinamąją* ir *užtikrinamąją*. Tokiu būdu skatinamoji prievolių įvykdymo užtikrinimo funkcija pasireiškia iki prievolės įvykdymo momento, o užtikrinamoji - po prievolės įvykdymo termino suėjimo.

Netesybos yra bene dažniausiai praktikoje naudojamas prievolių užtikrinimo būdas, kuriam būdingi šie bruožai²⁴:

- 1) atsakomybės už prievolės pažeidimą dydžio nustatymas, kuris šalims žinomas jau sudarant sutartį;
- 2) galimybė išieškoti netesybas už patį pažeidimo faktą nereikalaujant įrodinėti nuostolius;
- 3) galimybė šalims savo nuožiūra formuoti susitarimo dėl netesybų sąlygas, dydį, santykį su nuostoliais, skaičiavimo tvarką ir panašiai.

Atsižvelgiant į šiuos netesyboms būdingus bruožus, kyla klausimai, ar tikrai šalys nustatydamos netesybų dydį, gali būti tikros, kad jos nebus sumažintos? Ar tikrai šalis, patyrusi nuostolius už prievolės pažeidimą, neprivalo jų įrodyti? Kadangi šie klausimai nėra šio poskyrio dalykas, juos nagrinėsime 4. skyriuje.

²² Ambrasienė A., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 64.

²³ Ten pat.

²⁴ Ten pat, P. 66.

Kalbant apie netesybas, kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo būdą, svarbu paminėti ir tai, kad netesybos, palyginti su pagrindine prievole, yra papildoma, šalutinė prievolė. Todėl pagrindinės prievolės negaliojimas daro negaliojančią ir papildomą prievolę- užtikrinimą²⁵.

Kita netesybų funkcija yra siejama su *civiline teisine atsakomybe*, kuri yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių. LR CK 6.245 straipsnio 1 dalyje yra pateikta civilinės atsakomybės samprata, pagal kurią civilinė atsakomybė suprantama, kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Pateiktas apibrėžimas leidžia daryti išvadą, kad yra dvi civilinės atsakomybės rūšys- nuostolių atlyginimas ir netesybos. Atsižvelgiant į atsakomybės atsiradimo pagrindus, LR CK 6.245 straipsnio 2 dalyje išskiriama *sutartinė* ir *deliktinė* atsakomybė. Kadangi netesybos yra viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų, nes kyla iš sutartinių įsipareigojimų, toliau nagrinėsime būtent sutartinę civilinę atsakomybę.

Pagal LR CK 6.245 straipsnio 3 dalį, *sutartinė civilinė atsakomybė* yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Šios rūšies civilinei atsakomybei būdinga tai, kad atsakomybė už sutartinės prievolės pažeidimą atsiranda dar tada, kai šalis jau siejo prievoliniai teisiniai santykiai. Taip pat šiuo atžvilgiu netesybos gali būti laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, nereikalingais įrodinėti. Kadangi tai kartu yra civilinės atsakomybės forma, netesybas galima taikyti tik jeigu skolininkui galima taikyti civilinę atsakomybę, o būtent- yra civilinės atsakomybės sąlygos, kai galima skolininko civilinė atsakomybė netesybų forma (prievolės neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas, o įstatymų numatytais atvejais- ir skolininko kaltė dėl prievolės neįvykdymo). Sutartinė civilinė atsakomybė netesybų mokėjimo forma kreditoriaus gali būti taikoma kartu tik su sutarties nutraukimu, o kai sutarties neįvykdymas pasireiškia termino praleidimu, - kartu su reikalavimu įvykdyti sutartinę prievolę natūra.

Netesybos, kaip sutartinės civilinės atsakomybės forma, detaliau reglamentuojamos LR CK 6.258 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad įstatymai ar sutartis gali nustatyti, kad už prievolės neįvykymą ar netinkamą įvykdymą kaltoji šalis privalo sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Pagal šią nuostatą, netesybos gali būti dviejų rūšių: nustatytos įstatymo arba sutartimi.

²⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 113.

LR CK 6.258 straipsnio 2 dalis, kuri atkartoja LR CK 6.73 straipsnio 1 dalį, nustato, kad, jeigu nustatytos netesybos, tai kreditorius negali reikalauti iš skolininko kartu ir netesybų, ir realiai įvykdyti prievolę, išskyrus atvejus, kai skolininkas praleidžia prievolės įvykdymo terminą. Kitokias taisykles numatantis šalių susitarimas negalioja. Kai pareiškiamas reikalavimas dėl nuostolių atlyginimo, netesybos įskaitomos į nuostolius. Vadinasi, kaip ir minėjome 1.1. poskyryje kalbėdami apie netesybų sampratą, ši nuostata dar kartą patvirtina įskaitinių netesybų principą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad aukščiau minėtas LR CK 6.258 straipsnis, reglamentuojantis sutartinę atsakomybę, *inter alia*, taikytinas ir ikisutartiniams susitarimams, kai už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas. Šią nuostatą patvirtina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas²⁶, kuris ne kartą konstatavo, kad preliminarioji sutartis gali būti užtikrinama ir netesybomis. Tokia teismų praktikos pozicija kildinama iš LR CK 6.165 straipsnio 4 dalyje įtvirtinto imperatyvo atlyginti kitai šaliai nuostolius, kurie padaromi įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį nevykdymu. Vadinasi, konstitucinio nuostolių atlyginimo principo turi būti laikomasi ir tokio pobūdžio ikisutartiniuose santykiuose²⁷.

Kalbant apie piniginius mokėjimus pagal preliminarąją sutartį, atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį²⁸, kurioje nustatyta, kad *iš LR CK 6.165 straipsnyje pateiktos preliminariosios sutarties sampratos galima daryti išvadą, kad preliminarąją sutartimi nesukuriama piniginė prievolė, t. y. prievolė, kurioje pinigai atlieka mokėjimo–atsiskaitymo funkciją. Minėta, kad preliminarąją sutartimi (siaurąja jos prasme) nė viena iš šalių neįgyja turtinės naudos, taigi ir dėl šios priežasties neatsiranda mokėjimo–atsiskaitymo santykio. Nepaisant to, perduodami pinigai gali turėti kitas reikšmes ir atlikti kitas, ne mokėjimo ir atsiskaitymo, funkcijas. Šios reikšmės ir funkcijos priklauso nuo to, bus preliminarus įsipareigojimas įvykdytas ar ne. Įsipareigojimo neįvykdymo atveju kyla civilinė atsakomybė, todėl perduodamų pinigų reikšmę reikėtų vertinti jos kontekste, per galimas dvi sutartinės civilinės atsakomybės formas – netesybas (baudą ar delspinigius) ir nuostolius (LR CK 6.256 straipsnio 2 dalis). Analizuojant galimas teisines situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminarąją sutartį perduodami pinigai gali būti:*

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Stankevičius v. H. Chadakavičius, Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. Roščin v. V. Percovskis, Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M. ir kt., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N. ir kt., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

- 1. šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bauda nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminariąją sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigų perdavęs asmuo. Pavyzdžiui, sutartyje šalys nustato baudas už atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį ir nurodo, kad tokiu atveju perduoti pinigai liks pardavėjui kaip bauda;*
- 2. atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminariąją sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys sutartyje nustato, kad tuo atveju, jeigu pardavėjas atsisakys ar vengs sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės grąžinti gautą sumą ir sumokėti tokio paties dydžio netesybas (baudą);*
- 3. šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. liquidated damages) atlyginimas. Pavyzdžiui, šalys preliminariojoje sutartyje susitaria, kad pirkėjo perduodama suma, jam atsisakius ar vengiant sudaryti sutartį, liks pardavėjui kaip nuostolių kompensacija;*
- 4. atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminariąją sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys nustato, kad pardavėjui atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės sumokėti pirkėjui sumą, lygią dvigubai gautai sumai, ir ši suma šalių susitarimu laikoma pirkėjo nuostoliais.*

Taigi teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi įvertinti, kaip kvalifikuoti tokius perduotus pinigus.

Remiantis aukščiau išdėstytu, pastebime, kad, perduodant pinigus pagal preliminariąją sutartį, netesybas galime laikyti, kaip iš anksto aptartų nuostolių (angl. liquidated damages) atlyginimą. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teisės sistemoje iš anksto aptarti nuostoliai nėra reglamentuoti įstatymuose, kadangi šis principas būdingas bendrosios teisės šalims, pvz., Anglijai. Tačiau iš to, kas išdėstyta, matome, kad toks principo taikymas nėra draudžiamas. Visgi esant tokiai nuostatai galimos problemos yra netesybų mažinimo taisyklių taikymas bei ieškinio senaties taikymo klausimas, kadangi, pagal LR CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą, netesyboms taikomas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, tuo tarpu, pagal LR CK 1.125 straipsnio 1 dalį, nuostoliams-dešimt metų.

2.2. Palūkanų atliekamos funkcijos

Tiek teisės doktrinoje²⁹, tiek teismų praktikoje³⁰ nekvestionuojama, kad palūkanų paskirtis yra dvejopa: palūkanos, atliekančios *mokėjimo (atlyginimo) funkciją* ir palūkanos, atliekančios *kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją*. Vadinasi, kaip ir minėjome 1.2. poskyryje kalbėdami apie palūkanų sampratą, piniginių prievolių santykiuose už naudojimąsi pinigais mokamos palūkanos atlieka mokėjimo (atlyginimo) funkciją, o tais atvejais, kai skolininkas neįvykdo ar nelaiku įvykdo piniginę prievolę, mokamos palūkanos atlieka kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją. Atkreiptinas dėmesys ir į 1.2. poskyryje padarytus pastebėjimus, kad skirtingai nei delspinigiai, kurie mokami už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, palūkanos gali būti mokamos nebūtinai už prievolės pažeidimą, kaip ir minėta, jos gali būti mokamos ir už naudojimąsi pinigais.

Skirtingas funkcijas atliekančias palūkanas įstatymų leidėjas reglamentavo skirtingose normose: pvz., mokėjimo (atlyginimo) funkciją atliekančios palūkanos įtvirtintos LR CK 6.872 straipsnio 1 dalyje, tuo tarpu LR CK 6.261 straipsnis skirtas palūkanoms, atliekančioms kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją. Tačiau kyla klausimas, kokią funkciją atlieka palūkanos, pagal LR CK 6.37 straipsnio 2 dalį, už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo?

Į šį klausimą atsakymą pateikė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³¹, kuris išaiškino, kad „prie kompensacinę funkciją atliekančių palūkanų taip pat priskirtinos palūkanos, skaičiuojamos nuo bylos iškėlimo momento iki visiško teismo sprendimo įvykdymo. Jos vadinamos procesinėmis palūkanomis ir skaičiuojamos tuo atveju, jei byloje yra pareikštas reikalavimas tokias palūkanas skaičiuoti. Pastarųjų palūkanų paskirtis – skatinti skolininką kuo greičiau įvykdyti prievolę, ieškoti būdų atsiskaityti su kreditoriumi dar iki šio kreipimosi į teismą ir taip išvengti prievolės jas mokėti.“

Vadinasi, remiantis aukščiau išdėstytu, prieiname prie išvados, kad, be mokėjimo (atlyginimo) funkcijos, palūkanos atlieka ir kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją, kurią sudaro: kompensacija už patirtus nuostolius dėl laiku neįvykdytos piniginės prievolės taip pat LR CK 6.37 straipsnio 2 dalyje numatytos procesinės palūkanos.

²⁹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 67.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. A. Mejerienė, Nr. 3K-7-751/2003, kat. 27.5.4, 31.5, 57.1.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Šmočiukas v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1 (S).

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“, Nr. A3-130.

Pagrindinė palūkanų paskirtis yra *mokėjimo (atlyginimo) funkcija*, kuria atliekamas mokėjimas kreditoriui už naudojimąsi pinigais. Atlyginimas palūkanų forma mokamas iki piniginės prievolės įvykdymo, jeigu šalys nėra susitarusios kitaip, pvz., kaip ir minėjome, mokėjimo funkciją atliekančias palūkanas nustato LR CK 6.872 straipsnio 1 dalis. Šis straipsnis nurodo, kad palūkanų už naudojimąsi paskolos suma dydį ir mokėjimo tvarką nustato šalys susitarimu. Jeigu šalys nėra susitariusios dėl palūkanų dydžio, palūkanos nustatomos pagal paskolos davėjo gyvenamosios ar verslo vietos komercinių bankų vidutinę palūkanų normą, galiojusią paskolos sutarties sudarymo momentu. Jeigu šalys nėra susitariusios kitaip, palūkanos mokamos kas mėnesį, iki paskolos suma bus gražinta.

Kaip matome iš išdėstyto, mokėjimo (atlyginimo) funkciją atliekančios palūkanos yra mokamos piniginės prievolės vykdymo laikotarpiu, todėl šios palūkanos leidžia jas identifikuoti kaip palūkanas, atliekančias mokėjimo (atlyginimo) funkciją.

Suėjus paskolos gražinimo terminui, šalių prievoliniai santykiai nepasibaigia, o įgyja naują reikšmę: kreditoriui atsiranda teisė reikalauti gražinti skolą, o skolininkui - pareiga ją gražinti. Tokia taisyklė įtvirtinta UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose³², kurio 7.4.9 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad kai šalis nevykdo savo piniginės prievolės, nukentėjusioji šalis turi teisę reikalauti palūkanų nuo laiku nesumokėtos sumos skaičiuojamų nuo prievolės neįvykdymo momento iki jos įvykdymo, nepriklausomai nuo to, ar ji vykdoma ar ne.

Vadinasi, negražinus skolos iki nustatyto termino, šalia paskolos teisinių santykių tarp sutarties šalių atsiranda nauji teisiniai santykiai- *sutartinės civilinės atsakomybės santykiai*, kurie tęsiasi iki skolininkas įvykdo prievolę. Skolininkui neįvykdžius prievolės, kreditorius įgyja naują teisę- reikalauti nuostolių atlyginimo, o skolininkas naują pareigą- atlyginti kreditoriui nuostolius padarytus dėl prievolės neįvykdymo. Esant tęstiniam prievolės pažeidimui, kreditorius turi teisę, kad jam būtų atlyginti visi nuostoliai, padaryti per visą prievolės pažeidimo laikotarpį³³. Todėl palūkanos atliekančios kompensavimo (nuostolių atlyginimo), o ne mokėjimo funkciją, iš esmės yra ne kas kita, kaip skolininko atsakomybės forma³⁴. Kompensavimo (nuostolių atlyginimo) funkcijos paskirtis yra apsaugoti turtinius kreditoriaus interesus³⁵. Kaip ir minėjome 2.1. poskyryje, nuostoliai ir netesybos (bauda, delspinigiai) yra pagrindinės sutartinės

³²UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (1994) //

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Šmočiukas v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

³⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 67.

³⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 188.

atsakomybės rūšys, kurias, *inter alia*, nustato LR CK 6.245 straipsnio 1 dalis. Nuostolių atlyginimas pasireiškia³⁶:

- 1) bendrųjų nuostolių padengimu;
- 2) pinigais, išreikštos žalos, pasireiškusios išlaidomis, sumokėjimas;
- 3) pinigais išreikštų žalos pašalinimo sąnaudų sumokėjimas;
- 4) negautų pajamų sumokėjimas;
- 5) iš neteisėtų veiksmų gautų lėšų perleidimas;
- 6) *palūkanų, kaip minimalių nuostolių, sumokėjimu.*

Tai, kad nuostolių atlyginimas pasireiškia palūkanų, kaip minimalių nuostolių, sumokėjimu patvirtina ir LR CK 6.261 straipsnis, kuriame nustatyta, kad praleidęs pinigines prievolės įvykdymo terminą skolininkas privalo mokėti už termino praleidimą sutarčių ar įstatymų nustatytas palūkanas, kurios yra laikomos minimaliais nuostoliais. Šiuo straipsniu įstatymų leidėjas įtvirtina nenuginčijamą prezumpciją, kad praleidęs pinigines prievolės įvykdymo terminą, kreditorius visada patiria nuostolių negautų pajamų pavidalu.

LR CK įtvirtintas minimalių nuostolių institutas naudojamas, kai kreditorius iš esmės teismus, bet negali įrodyti savo realių nuostolių³⁷. Tokie nuostoliai atsiranda dėl paties fakto, jog prievolė neįvykdyta laiku, todėl numato jų minimalų kompensavimą (LR CK 6.260 straipsnio 2 dalis, LR CK 6.261 straipsnis). Jeigu šalys sutartimi nėra susitarusios dėl kitokių prievolės neįvykdymo pasekmių, tokias įstatymuose nustatytas palūkanas turi teisę gauti visi kreditoriai, kuriems pinigines prievolės nebuvo įvykdytos.

Tai, kad palūkanos, kaip minimalūs nuostoliai, yra viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų, matome iš aukščiau išdėstyto bei palūkanų reglamentavimo LR CK antrojo skirsnio „Sutartinė atsakomybė“ nuostatose. Tačiau kyla klausimas, ar įstatymų leidėjas numato palūkanų taikymą esant deliktinei civilinei atsakomybei ir ar toks taikymas yra legalus?

Atsakymas į šį klausimą, priklauso nuo to, kokias palūkanas turėsime omenyje, kadangi mokėjimo (atlyginimo) funkciją atliekančios palūkanos yra priskiriamos prie sutartinės civilinės atsakomybės, tačiau kompensuojamą (nuostolių atlyginimo) funkciją, kaip minėjome, atlieka tiek už laiku neįvykdytą piniginę prievolę mokamos palūkanos, tiek procesinės palūkanos, kurias nustato LR CK 6.37 straipsnio 2 dalis. Būtent pastarosios palūkanos pagal savo esmę gali būti taikomos tiek esant sutartinei atsakomybei, tiek esant deliktinei atsakomybei. Tokią išvadą darome atsižvelgdami į tai, kad procesinės palūkanos, kaip jau minėjome šio poskyrio pradžioje, atlieka kompensuojamą (nuostolių atlyginimo) funkciją, o jų paskirtis- skatinti skolininką kuo

³⁶ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 19.

³⁷ Ambrasienė A., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 207.

greičiau įvykdyti prievolę, priešingu atveju, skolininkas būtų nesuinteresuotas geranoriškai atlyginti bent dalies nukentėjusios šalies nuostolių. Tai, kad procesinės palūkanos taikomos ir nesutartinėms prievolėms, nurodoma ir teisės doktrinoje³⁸, kurioje išaiškinta, kad procesinių palūkanų dydis esant ikisutartinėms prievolėms, pvz., susijusioms su žalos atlyginimu, dydis nurodytas LR CK 6.210 straipsnyje. Esant nesutartinei prievolei, teismas rezoliucinėje sprendimo dalyje tokiais atvejais turi nurodyti sumą, už kurią skaičiuojamos palūkanos, jų dydį ir dieną, nuo kurios jos skaičiuojamos. Konkrečią palūkanų sumą tokiais atvejais apskaičiuoja antstolis vykdydamas teismo sprendimą. Jeigu skolininkas įvykdė prievolę iki teismo sprendimo, teismas pats turi apskaičiuoti ir priteisti konkrečią palūkanų sumą.

Kalbant apie palūkanų funkcijas, atkreiptinas dėmesys, kad LR CK 6.37 straipsnio 4 dalyje *expressis verbis* nurodyta, kad palūkanos už priskaičiuotas palūkanas neskaičiuojamos, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytas išimtis, jeigu toks šalių susitarimas nepažeidžia sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimų. Vadinasi, šioje normoje nustatyta bendroji taisyklė, kad dvigubos palūkanos, t.y. palūkanos už priskaičiuotas palūkanas, neleidžiamos, išskyrus atvejus, kai jas leidžia įstatymas ar šalių susitarimas, neprieštaraujantis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo reikalavimams³⁹. Kalbėdami apie šią normą, turėtume sutikti su M. Civilkos⁴⁰ pastebėjimu, kad, pagal LR CK 6.37 straipsnio 4 dalį, draudžiama skaičiuoti tą pačią funkciją atliekančias palūkanas už nesumokėtų kitų tą funkciją atliekančių palūkanų, tuo tarpu palūkanoms, atliekančioms skirtingas funkcijas, toks draudimas netaikytinas, t. y. galima skaičiuoti kompensacines palūkanas nuo mokėjimo palūkanų.

Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, manome, kad minėta norma yra netiksli, kadangi vargu, ar nuostata dėl skirtingą funkciją atliekančių palūkanų taikymo galima būtų traktuoti, kaip vieną iš palūkanų skaičiavimo išimčių.

³⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68.

³⁹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68.

⁴⁰ Civilka M. Už pavėlavimą teks mokėti brangiau //

http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=94441&new_id=10110 ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

3. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ APSKAIČIAVIMO IR MOKĖJIMO TVARKA

3.1. Netesybų ir palūkanų skaičiavimo tvarka ir mokėjimo eiliškumas

Norint tinkamai atskleisti netesybų ir palūkanų skaičiavimo tvarką, būtina nustatyti skaičiavimo pradžios momentus.

Netesybos, remiantis LR CK 6.71 straipsnio nuostata, yra mokamos nuo tada, kai skolininkas prievolės neįvykdo arba įvykdo netinkamai. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šio straipsnio nuostata *expressis verbis* nenurodo, nuo kurio momento skolininkas laikomas pažeidusiu prievolę, todėl sutarties šalims suteikta teisė susitarti dėl sutartinių netesybų mokėjimo pradžios, t. y., skolininko pareiga sumokėti netesybas gali būti siejama tiek su *sutarties pažeidimo momentu*, tiek su *sutartimi nustatytu momentu*. Kaip pvz., atitinkamai pateikiame du atvejus: pirmuoju atveju, esant sutarties pažeidimui šalys gali susitarti, kad, *uždelsus atsiskaityti už prekes*, mokami tam tikro dydžio delspinigiai už kiekvieną uždelstą dieną; tuo tarpu antruoju atveju, esant sutarties pažeidimui šalys gali nustatyti, kad, *uždelsus atsiskaityti už prekes, kreditoriui pareikalavus*, skolininkas privalo mokėti tam tikro dydžio delspinigius už kiekvieną uždelstą dieną. Šis principas, turintis esminės reikšmės nustatant netesybų skaičiavimo pradžią, ne kartą buvo įtvirtintas ir teismų praktikoje⁴¹.

Vadinasi, darytina išvada, kad netesybų skaičiavimo pradžia visų pirma sietina su šalių sutartimi nustatytu momentu.

Kaip jau minėjome 2.2. poskyryje, palūkanų paskirtis yra dvejopa: palūkanos, atliekančios mokėjimo (atlyginimo) funkciją ir palūkanos, atliekančios kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją. Todėl, sprendžiant palūkanų skaičiavimo pradžią, tikslinga išskirti šias skirtingas funkcijas atliekančias palūkanas.

Mokėjimo (atlyginimo) funkciją atliekančios palūkanos gali būti skaičiuojamos piniginės prievolės vykdymo laikotarpiu už naudojimąsi pinigais (jei šalys dėl tokio mokėjimo susitarė). Tokiu atveju šalių sutartimi nustatytos palūkanos gali būti mokamos priklausomai nuo to, kaip susitarė sandorio šalys, pvz., kiekvieną mėnesį arba kiekvienais metais ir pan.

Kalbant apie kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją atliekančias palūkanas, atkreiptinas dėmesys į LR CK 6.37 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodyta, kad palūkanas pagal prievolės gali nustatyti įstatymai arba šalių susitarimai. Vadinasi, įstatymų leidėjas suteikia teisę sutarties šalims susitarti, kad palūkanos gali būti mokamos ne tik nuo prievolės pažeidimo

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6.

momento, bet ir nuo sutarties šalies pareikalavimo momento. Tuo tarpu procesinės palūkanos, pagal LR CK 6.37 straipsnio 2 dalį, skaičiuojamos nuo bylos iškėlimo teisme dienos. Tačiau atkreiptinas dėmesys į vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį⁴², kurioje išaiškinta, kad „atsižvelgiant į hipotekos bylų ypatumus, palūkanų skaičiavimo laikotarpis, LR CK 6.37 straipsnio 2 dalyje nustatytas nuo bylos iškėlimo teisme momento iki teismo sprendimo visiško įvykdymo, hipotekos procedūros atveju reiškia laikotarpį nuo hipotekos kreditoriaus pakartotinio prašymo gavimo iki hipotekos teisėjo nutarties išieškoti skolą iš įkeisto turto įvykdymo. Kadangi palūkanų priteisimo metu neaiškus įkeisto turto realizavimo momentas, šias palūkanas, realizavęs turtą, turi apskaičiuoti antstolis.“

Kalbant apie netesybų ir palūkanų skaičiavimo pabaigą, ją nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁴³, kuris nustatė, kad „netesybos (delspinigiai) ir (arba) palūkanos skaičiuojamos iki bylos iškėlimo teisme, išskyrus šalių susitarime ar įstatyme nurodytus atvejus, kai netesybos (delspinigiai) ar palūkanos skaičiuojami iki visiško prievolės įvykdymo (pvz., LR CK 6.874 straipsnis). Po bylos iškėlimo pradedamos skaičiuoti procesinės palūkanos nuo teismo priteistos sumos. Į priteistos sumos, nuo kurios yra mokamos procesinės palūkanos, sąvoką neįeina bylinėjimosi išlaidos, kurias sudaro žyminis mokestis ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu (LR CPK 79 straipsnis).“

Nustatę momentus nuo kada iki kada yra mokamos netesybos (bauda, delspinigiai) ir palūkanos, svarbu aptarti, kokia tvarka skolininkas turi juos mokėti.

LR CK 6.54 straipsnyje reglamentuojamas piniginės prievolės vykdymo atvejis, kai skolininko sumokėta suma nepadengia visos skolos⁴⁴. Šis straipsnis nustato, kad jeigu šalys nesusitarė kitaip, įmokos, kreditoriaus gautos vykdant prievolę, pirmiausiai skiriamos atlyginti kreditoriaus turėtoms išlaidoms, susijusioms su reikalavimo įvykdyti prievolę pareiškimu. Antrąją eilę įmokos skiriamos mokėti palūkanoms pagal jų mokėjimo terminų eiliškumą. Trečiąją eilę įmokos skiriamos netesyboms mokėti. Ketvirtąją eilę įmokos skiriamos pagrindinei prievolei įvykdyti. Pagal LR CK 6.54 straipsnio 1 dalį, šalims suteikiama teisė susitarti dėl įmokų paskirstymo, vadinasi, ši norma yra dispozityvi ir taikoma tik tuo atveju, jei šalys dėl įmokų paskirstymo nėra susitarusios kitaip.

Dėl LR CK nustatyto įmokų mokėjimo eiliškumo santykio su sutartimi nustatytu įmokų eiliškumu, pasisakė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁴⁵, kuris nurodė, kad *ieškovui išrašant PVM*

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. A. Mejerienė, Nr. 3K-7-751/2003, kat. 27.5.4, 31.5, 57.1.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1 (S).

⁴⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 87.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr. 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6.

sąskaitas-faktūras, kiekvienoje sąskaitoje-faktūroje buvo nurodoma, kad „neapmokėjus per nurodytą terminą, už kiekvieną uždelstą dieną priskaičiuojama 0,2 procentai delspinigių” (b.l. 193-227). Teisėjų kolegija sprendžia, kad esant tokiems įrašams pateiktose atsakovui apmokėti PVM sąskaitose-faktūrose, jie laikytini pareikalavimu mokėti delspinigius. Esant tokioms byloje nustatytoms aplinkybėms ieškovas turėjo pagrindo, apmokėjus sąskaitas-faktūras, gautas sumas pirmiausia skirti atlyginti delspinigiams pagal jų mokėjimo terminų eiliškumą, o likusią įmokų dalį skirti pagrindinei prievolei įvykdyti.

Kitoje nutartyje⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad LR CK 6.54 straipsnio taikymui reikšmės turi ir šalių elgesys vykdant sutartį. [...] *Apeliacinės instancijos teismas nustatė faktines aplinkybes, kad per sutarties galiojimo laikotarpį prekes ieškovas tiekė nuolat, atsakovas už prekes atsiskaitydavo dalimis, vėluodamas nuo keleto dienų iki keleto mėnesių, tačiau prekės buvo toliau tiekiamos, ieškovas priimdavo dalinius atsakovo atsiskaitymus [...] teismas pagrįstai nurodė, kad ieškovo elgesys negali būti laikomas sąžiningu, nes ieškovas tik nutrukus jo prievoliniams santykiams su atsakovu, pateikė jo siūlomą mokėjimų įskaitymo tvarką, tai yra nurodė, kad pirmiausia buvo įskaitomas delspinigių mokėjimas, o ne apmokama pagrindinė prievolė (LR CK 6.200 straipsnio. 1 dalis).*

Teismų jurisprudencijoje⁴⁷ laikomasi pozicijos, kad tais atvejais, kai skolininko sumokėtos įmokos nepadengia visos skolos sumos ir šalys nėra susitarusios dėl įmokų paskirstymo, tokių įmokų paskirstymo eiliškumas reglamentuojamas LR CK 6.54 straipsnyje, kurio 4 dalyje įmokos skolai pagal pagrindinę prievolę dengti priskiriamos ketvirtajai, t. y. paskutinei, eilei.

Remiantis aukščiau išdėstyta teisės dotrina bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, darytina išvada, kad, nepaisant LR CK 6.54 straipsnio 4 dalyje nurodyto mokėjimo eiliškumo, prioritetą teikiamas šalių sutartiniuose santykiuose susiklosčiusiems mokėjimams.

3.2. Ieškinio senaties taikymas reikalavimams dėl netesybų ir palūkanų

LR CK 1.124 straipsnyje nurodyta, kad ieškinio senatis- tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Šio instituto tikslas- sudaryti realią galimybę asmeniui apginti savo pažeistą teisę, užtikrinti civilinių santykių

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, Nr. 3K-3-1070/2003, kat. 31.4; 32.1.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Danijos bendrovė Nadoc Nr.1 A/S v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. 3K-3-1036/2003, kat. 18.1.; 31.4.; 31.5. (S).; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr. 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stramina“ v. UAB „Komeksimas“, Nr. 3K-3-143/2006, kat. 35.4; 36.1; 42.9; 44.5.1(S).

stabilumą ir užkirsti kelią begaliniam bylinėjimuisi, skatinant asmenį kuo greičiau ginti savo pažeistą teisę, palengvinti įrodinėjimo procesą⁴⁸.

LR CK 1.125 straipsnio 1 dalyje nustatytas bendrasis ieškinio senaties terminas- dešimt metų, tuo tarpu šio straipsnio 3-9 dalyse įvardyti sutrumpinti ieškinio senaties terminai. Pagal LR CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą, sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo, tuo tarpu reikalavimams dėl palūkanų ir kitokių periodinių išmokų, pagal LR CK 1.125 straipsnio 9 dalį, taikomas sutrumpintas penkerių metų ieškinio senaties terminas.

Pagal bendrąją ieškinio senaties termino eigos pradžios nustatymo taisyklę, įtvirtintą LR CK 1.127 straipsnio 1 dalyje, ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos, o teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. Vadinasi, teisės į ieškinį atsiradimas, o kartu ir ieškinio senaties termino pradžia nusakoma ne objektyviu, o subjektyviu momentu, kadangi asmuo savo pažeistas teises gali ginti tik nuo tada, kai sužinojo ar turėjo sužinoti, kad jo teisės yra pažeistos. Ši taisyklė taikoma tada, jeigu kitos LR CK normos arba kiti įstatymai nenustato kitokios ieškinio senaties terminų eigos pradžios skaičiavimo tvarkos (LR CK 1.127 straipsnio 1 dalis).

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. gruodžio 20 d. teisėjų senato nutarimo⁴⁹ 7.6. punkte nurodė, kad „LR CK 1.127 straipsnio 2–5 dalyse nurodytais atvejais ieškinio senaties terminų eigos pradžia tam tikriems reikalavimams pareikšti nustatoma remiantis objektyviais kriterijais. Tai yra išimty iš LR CK 1.127 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendrosios taisyklės. Objektyvių kriterijų taikymą nustatant ieškinio senaties termino eigos pradžią numato ir kai kurios kitos CK normos. Pavyzdžiui, pagal LR CK 2.167 straipsnio 4 dalį, ieškinio senaties termino eiga prasideda nuo sutarties nutraukimo dienos, pagal LR CK 3.22 straipsnio 4 dalį, – nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos ir kt.“

Vadinasi, netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų ieškinio senaties termino pradžia nustatoma remiantis objektyviais kriterijais. Jeigu prievolei įvykdyti yra nustatytas terminas, tai iš tokios prievolės atsirandančio reikalavimo ieškinio senaties terminas prasideda pasibaigus prievolės įvykdymo terminui (LR CK 1.127 straipsnio 2 dalis). Jeigu prievolės įvykdymo terminas nenustatytas, ieškinio senaties terminas prasideda nuo reikalavimo įvykdyti prievolę pareiškimo momento (LR CK 1.127 straipsnio 3 dalis).

Kalbant apie netesybas (baudą, delspinigius), daugiausia neaiškumų kyla nustatant ieškinio senaties termino eigos pradžią. Pažymėtina, kad dar iki naujojo LR CK įsigaliojimo, teisės

⁴⁸ Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 249.

⁴⁹ Rasimavičius V. P. Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 11.

doktrinoje ir teismų praktikoje vyravo dvi nuomonės dėl ieškinio senaties taikymo netesyboms, būtent- delspinigiams. Apibendrinamas jas išdėstė A. Driukas⁵⁰, kuris kalbėdamas apie delspinigių išskyrė tokias dvi nuomones:

Pirmoji nuomonė. *Yra laikoma, kad nuo pagrindinės prievolės neįvykdymo dienos šešių mėnesių ieškinio senaties terminas skaičiuojamas kiekvienai praleistai dienai (ar kitam laikotarpiui) atskirai, todėl už paskutiniuosius šešis mėnesius iki ieškinio dėl delspinigių išieškojimo pareiškimo delspinigiai visada priteisiami, jeigu pagrindinė prievolė neįvykdyta. Daugiau kaip už šešis mėnesius delspinigių tokiais atvejais galima priteisti, jeigu ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbių priežasčių arba skolininkas neprašo termino taikyti, arba jei senaties termino eiga buvo nutraukta ankstesniu ieškinio pareiškimu.*

Antroji nuomonė. *Jeigu per šešių mėnesių sutrumpintą ieškinio senaties terminą pasibaigus pagrindinės prievolės įvykdymo terminui ieškinys priteisti delspinigių nepareiškiamas, apskritai netenkama teisės priteisti delspinigių, išskyrus atvejus, kai atkuriamas senaties terminas, taip pat jeigu taikyti ieškinio senaties terminą neprašo skolininkas ar senaties termino eiga nutraukta. Pareiškus ieškinį per šešių mėnesių terminą, ieškinio senaties termino eiga nutrūksta ir paskui delspinigių galima reikalauti ir daugiau kaip už šešis mėnesius arba toje pačioje byloje padidinti ieškinio reikalavimus, arba pareiškiant naujus ieškinius neviršijant senaties termino vėliau.*

Pasak A. Driuko⁵¹, įsigaliojęs naujasis LR CK, kurio 1.127 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad jeigu pažeidimas yra tęstinis, t. y. jis vyksta kiekvieną dieną (asmuo neatlieka veiksmų, kuriuos privalo atlikti ar atlieka veiksmus, kurių neturi teisės atlikti, ar nenutraukia kitokio pažeidimo), ieškinio senaties terminas ieškiniams dėl veiksmų ar neveikimo, atliktų tą dieną, prasideda tą kiekvieną dieną, ištaisė tokią padėtį, kadangi įstatymų leidėjui įtvirtinus šią normą naujajame LR CK, yra išvengta dviprasmybių, kurios vyravo iki tol, ir, *inter alia*, aukščiau išdėstyta pirmajai nuomonei suteiktas teisinis pagrindimas. Tokios pat pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris 2002 m. gruodžio 20 d. teisėjų senato nutarimo⁵² 8.6. punkte nurodė, kad esant tęstiniam pažeidimui, ieškinio senaties terminas ieškiniams dėl veiksmų ar neveikimo, atliktų tą dieną, t. y. dėl tęstinio pažeidimo teisinių pasekmių, susijusių su kiekviena atskira tęstinio pažeidimo diena (pavyzdžiui, reikalavimams priteisti netesybas, atsirandančias kiekvieną atskirą tęstinio pažeidimo dieną), prasideda tą kiekvieną dieną (LR CK 1.127 straipsnio 5 dalis).

⁵⁰ Rasimavičius V. P. Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 10-11.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 20 d. teisėjų senato nutarimas „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“, Nr. 39.

Vis dėlto negalime nesutikti su A. Driuko⁵³ pozicija, kad „tradicinę ieškinio senaties instituto sampratą labiau atitinka antroji nuomonė“, tačiau turėtume suvokti ir pirmosios nuomonės legalumą bei jos paskirtį, kuri, *inter alia*, įtvirtinta ir LR CK 1.127 straipsnio 5 dalyje. Analizuodami šią normą, turėtume visų pirma atkreipti dėmesį ir sutikti su V. Mikelėno išaiškinimu⁵⁴, kad tokia norma taikoma ne bet kokioms prievolėms, o universaliosioms prievolėms, kurių LR CK specialiai neaptaria, tačiau tokios prievolės neabejotinai yra. Kaip nurodė V. Mikelėnas⁵⁵, *universaliosiomis vadinamos tokios prievolės, jeigu skolininkas privalo atlikti ne vieną, o kelis veiksmus ir prievolė bus įvykdyta tik atlikus juos visus, pripažįstama, kad prievolė susideda iš kelių dalykų, kurie sudaro vieną nedalomą visumą. Universaliosiomis laikomos prievolės periodiškai mokėti sumas. Pavyzdžiui tokios prievolės, susijusios su asmens išlaikymu, palūkanomis, prekių pirkimu-pardavimu, kai šios perduodamos partijomis, prievolės, kylančios iš rentos, nuomos, lizingo sutarčių ir t. t. Universalioji prievolė gali susidėti ir iš daugiau skirtingų veiksmų. Pavyzdžiui, vientisą universaliają skolininko pareigą gali sudaryti jo pareiga sumokėti sumą, perduoti daiktą ir neatlikti tam tikrų veiksmų. Taigi universalioji prievolė susideda iš keleto atskirų prievolių, kurios galėtų būti savarankiškos, tačiau sujungtos į visumą, jos sudaro vientisą, jungtinę prievolę. Visais atvejais prievolė bus tinkamai įvykdyta tik deramai atlikus visus veiksmus: sumokėtos visos periodinės sumos, perduotas daiktas ir sumokėti pinigai bei panašiai. Nors kiekvieną veiksmą galima atlikti atskirai, tačiau vieno veiksmo atlikimas negali reikšti tinkamo prievolės įvykdymo. Skolininkas, atlikęs tik vieną veiksmą, bet neatlikęs kitų, bus laikomas pažeidusiu prievolę. Vieno veiksmo neatlikimas gali reikšti visos universaliosios prievolės pažeidimą, todėl tai paprastai kreditoriui suteikia teisę reikalauti įvykdyti visą prievolę. Pavyzdžiui, jeigu lizingo gavėjas laiku nemoka eilinių (periodinių) įmokų, lizingo davėjas turi teisę reikalauti sumokėti visas periodines įmokas, t. y. visą skolą, prieš terminą (LR CK 6.574 straipsnis).*

Iš aukščiau pateiktos V. Mikelėno universaliųjų prievolių sampratos, neabejojama, kad tokios prievolės, *inter alia*, susijusios ir su palūkanų mokėjimu. V. Mikelėnas⁵⁶, kalbėdamas apie ieškinio senatį nurodo, kad „vienu iš universaliosios prievolės ypatumų laikoma ieškinio senaties terminų skaičiavimas. Kiekviena universaliosios prievolės įvykdymo dalis laikoma atskiros prievolės dalyku, t. y. pati universalioji prievolė susideda iš kelių dalykų, pavyzdžiui, mokamų periodinių įmokų. Dėl šios priežasties kiekvienos įvykdymo dalies ieškinio senaties terminas skaičiuojamas iš naujo“.

⁵³ Rasimavičius V. P. Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 11.

⁵⁴ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 157-160.

⁵⁵ Ten pat, P. 157-159.

⁵⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 159.

Vadinasi, remiantis tuo, kas išaiškinta, darytina išvada, kad tuo atveju, jei šalys susitaria dėl mėnesinių palūkanų, kaip periodinių įmokų mokėjimų už paskolintą tam tikrą sumą pinigų, ir skolininkui nesumokėjus palūkanų už tam tikrus mėnesius, ieškinio senaties terminas už kiekvieno mėnesio išieškojimą bus skaičiuojamas atskirai (iš naujo). Tokia pat samprata taikoma ir kompensacinę (nuostolių atyginimo) funkciją atliekančioms palūkanoms, kadangi tokios palūkanos, *inter alia*, taip pat yra tęstinio pobūdžio. Atsižvelgiant į netesybų rūšies- delspinigių- prasnę, galime taip pat teigti, kad ir delspinigiams taikomas toks pat ieškinio senaties termino pradžios skaičiavimas (kas ir atitinka aukščiau pateiktą A. Driuko pirmąją nuomonę). Tačiau kyla klausimas, ar toks pats ieškinio senaties termino pradžios skaičiavimas, konkrečiai- LR CK 1.127 straipsnio 5 dalies normos atžvilgiu, taikomas ir kitai netesybų rūšiai- baudai?

Norint astakyti į šį klausimą, turėtume atsižvelgti į 1.1. poskyryje išdėstytą baudos sampratą, kuria nustatėme, kad bauda, skirtingai nei delspinigiai, yra vienkartinė- nėra tęstinio pobūdžio. Vadinasi, darytina išvada, kad LR CK 1.127 straipsnio 5 dalis taikoma ne kalbant apie netesybas bendrai, t. y. turint omeny abi netesybų rūšis: baudą ir delspinigius, o tik kalbant apie delspinigius, kaip tęstinį pažeidimą.

4. NETESYBŲ IR PALŪKANŲ DYDIS

4.1. Netesybų ir palūkanų dydžio nustatymas

Skirtingai nei 1964 m. LR CK 194 straipsnyje, kuriame buvo nustatyta, kad netesybas gali nustatyti tik įstatymai ar sutartis, naujojo LR CK 6.71 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad netesybas gali nustatyti ne tik *įstatymai* ar *sutartis*, bet ir *teismas*. Tuo tarpu kalbant apie palūkanas, LR CK 6.37 straipsnio 1 dalis numato, kad palūkanas pagal prievoles gali nustatyti *įstatymai* arba *šalių susitarimai*.

Šalių sutartimi nustatytos netesybos ir palūkanos siejamos su sutarties laisvės principu, kuris būdingas visoms Europos teisinėms sistemoms. Šis principas įtvirtintas ne tik Europos sutarčių teisės⁵⁷ ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose⁵⁸, bet ir, *inter alia*, LR CK 1.2 straipsnio 1 dalyje, kaip vienas iš svarbiausių civiliniuose santykiuose galiojančių principų. Šį principą detalizuoja LR CK 6.156 straipsnis, kurio 1 dalis nustato, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Vadinasi, sutarties laisvė nėra absoliuti, nes egzistuoja tam tikros ribos, kurias nustato imperatyvios teisės normos. Todėl LR CK 6.156 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad šalys negali nustatyti tokių sutarties sąlygų, kurias draudžia imperatyvios teisės normos, taip pat kurios prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei⁵⁹. Vis tik atkreiptinas dėmesys į LR CK 6.189 straipsnio 1 dalį, kuri nustato, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Vadinasi, *inter alia*, ir nuostata dėl konkretaus netesybų ir palūkanų dydžio sutarties šalims turi įstatymo galią, todėl šalys yra įpareigtos jos laikytis, kitaip tariant, galioja *pacta sunt servanda* principas.

Šalių susitarimas dėl netesybų, pagal LR CK 6.72 straipsnį, turi būti rašytinis, tačiau šios formos nesilaikymas nedaro sandorį negaliojantį, o tik atima teisę iš šalių, kilus ginčui, remtis liudytojų parodymais įrodant šį faktą (LR CK 1.93 straipsnio 2 dalis). Tuo tarpu, kalbant apie palūkanas, pagal LR CK 6.37 straipsnio 3 dalį, numatyta privaloma rašytinė forma, priešingu atveju, yra pagrindas taikyti įstatymų nustatytą palūkanų dydį.

Atsižvelgiant į tai, kad tiek netesybos, tiek palūkanos pagal savo prasmę ir paskirį civilinėje teisėje atlieka skirtingas funkcijas, toliau kalbėdami apie jų dydį, nurodome, kad tikslinga bus šiuos du civilinės teisės institutus analizuoti atskirai.

⁵⁷The Principles Of European Contract Law. European Union, 1998 //

<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.1998/doc.html> ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

⁵⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT, 1994.

⁵⁹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 195.

Kaip jau minėjome 2.2. poskyryje kalbėdami apie netesybų funkcijas, nustatėme, kad sutartinės netesybos, be prievolių įvykdymo užtikrinimo, *inter alia*, yra ir civilinės atsakomybės forma, kuria siekiama atlyginti nukentėjusiajai šaliai jos patirtus nuostolius. Todėl šalys, sutartimi aptardamos netesybų klausimą, pagrįstai tikisi, kad sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju kaltoji šalis atlygins nukentėjusiajai šaliai sutartyje numatyto dydžio netesybas. Tačiau dažnai pasitaiko atvejų, kai, nukentėjusiajai šaliai kreipiantis į teismą dėl netesybų, teismas pakeičia netesybų (baudos, delspinigių) dydį, tiksliau- jį sumažina. Šia teise teismai naudojami remdamiesi teisės doktrinos ir teismų praktikos numatyta diskrecija kontroliuoti, ar nustatomos netesybos (nepriklausomai nuo to, ar jos nustatytos įstatymo, ar sutarties, ar teismo) nėra neprotingai didelės. Pažymima, kad šią teisę teismai įgyvendina *ex officio* nepaisant to, ar yra kreditoriaus reikalavimas.

Vadinasi, atsiranda kolizija tarp sutarties laisvės principo ir teismo teisės reguliuoti sutartyje šalių numatytų netesybų dydį. Tokiu būdu sutarties šalys patenka į aklavietę, nes nežino, kokio dydžio netesybas pasirinkti: 0,02 proc., 0,01 proc., 0,2 proc., 0,1 proc., 2 proc. ar 5 proc.? Spręsdami šį klausimą, paanalizuokime teismų praktiką bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus.

Ilgą laiką teismai reikalavo, kad šalys pagrįstų sutartyje nurodytų netesybų sumą, pateikdami įrodymus dėl patirtų nuostolių dydžio, ir sumažindavo netesybas neatsižvelgdami į tai, dėl kokių netesybų šalys buvo susitarusios. Jeigu nebuvo nustatyti didesni kreditoriaus nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu neįrodinėjo taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, atsižvelgdami į LR CK 6.210 straipsnyje ir LR CK 6.261 straipsnyje nustatytas palūkanų normas pagal pinigines prievoles, nutartimis⁶⁰ pripažindavo, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 proc. dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną. Teismų praktikoje⁶¹ buvo akcentuojama, kad šalių sutartimi nustatytos 0,2 procentų. už kiekvieną praleidimo dieną netesybos, kurios sudaro 73 procentus per metus, yra aiškiai per didelės netesybos.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. Roščin v. V. Percovskis, Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, Nr. 3K-3-394/2005, kat. 35.4; 36.1; 45.12; 114.4; 114.11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Mokesčių inspekcija v. V. ir S. M. prekybos centras, Nr. 3K-3-173/2006, kat. 35.5; 36.1.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje L. Dumčienė v. GNSB „Krantas-2“, Nr. 3K-3-721/2002, kat. 21.2.2.9; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. Ruzgaila v. L. Urnikis, Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, Nr. 3K-3-1070/2003, kat. 31.4; 32.1.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. Aleknavičius ir V. Apanavičius v. O. Navickaitė, Nr. 3K-3-1125/2003, kat. 57.1; 15.2.2.6; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio Jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3k-3-316/2005, kat. 36.1 (S).

Remiantis aukščiau išdėstytu, teismų praktika supponuoja viena- sutarties šalys, susitardamos dėl didesnių nei 0,02 procento delspinigių, rizikuoja, kad, nukentėjusiajai šaliai kreipiantis į teismą, jų dydis bus pakeistas, tiksliau- sumažintas. Todėl kyla klausimas, ar įstatymų leidėjo įtvirtinta teisė sutarties šalims susitarti dėl netesybų dydžio nėra tiesiog šios teisės fikcija? Nes, kaip matome iš aukščiau išdėstyto, šalių sutartimi nustatyta netesybų dydį teismas pakeičia ir prilygina LR CK 6.261 straipsnyje numatytoms palūkanoms, kaip minimaliems nuostoliams, kurių dydis nurodytas LR CK 6.210 straipsnyje. Tokiu būdu visiškai neatsižvelgiama į netesybų paskirtį – užtikrinti prievolės įvykdymą susitartomis apimtimis. Todėl kyla pagrįstas klausimas, kam sutarties šalims tartis dėl netesybų dydžio, jei jis vis tiek bus pakeistas, tiksliau, bus prilygintas LR CK 6.210 straipsnyje numatytiems dydžiams?

Vis dėlto šią problemą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsprendė 2007 m. spalio 12 d. nutartimi⁶², kuria pašalino tam tikrus neaiškumus, išaiškindamas, kad *LR CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostata dėl netesybų įskaitymo panaikina teisinį pagrindą kreditoriui iš skolininko reikalauti baudinių netesybų, t. y. ir nuostolių, ir netesybų visos sumos tuo pat metu, bet neatima teisės į protingo dydžio sutartines netesybas, joms viršijant byloje įrodytus kreditoriaus nuostolius. Priešingu atveju būtų paneigta netesybų, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės, reikšmė ir pažeistas sutarčių laisvės principas (LR CK 1.2 straipsnio 1 dalis, LR CK 6.156 straipsnis). Netesybų įskaitymo esmė ta, kad, kreditoriui reikalaujant netesybų ir nuostolių bei pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, kuri apima mažesniąją. Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatyta netesybos, pagal LR CK 6.73 straipsnio 1 dalį priteisiamas nuostolių atlyginimas, apimantis įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą (LR CK 6.73 straipsnio 1 dalis); sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo (LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis) ir nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą. Dėl to šalių susitarimuose, taip pat preliminariojoje sutartyje numatytos netesybos gali būti didesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo. Jei sutartimi sulygtos netesybos viršija kreditoriaus patirtų nuostolių dydį, teismas, vertindamas sutartimi sulygtų netesybų dydį, turi teisę mažinti prašomas priteisti netesybas, taikydamas ne LR CK 6.73 straipsnio 1 dalį, bet LR CK 6.73 straipsnio 2 dalį, jei nustatomi šios normos taikymo pagrindai. Tokiu būdu teismas kontroliuoja netesybų dydį, kad nebūtų sudaryta pagrindo šaliai piktnaudžiauti teise ir nepagrįstai praturtėti. Dėl to kriterijus, kuriuos taikant sprendžiama, ar netesybos ne per didelės, nustato ir pagal juos vertina netesybas*

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., V. M., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).

teismai, nagrinėdami konkrečias bylas, bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio pareiga – formuoti vieningą teismų praktiką. Pagal formuojamą praktiką nurodytos aplinkybės vertintinos atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtines arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.), remiantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais bei siekiant nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros. Pažymima, kad tokios pat pozicijos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi ir kitoje nutartyje⁶³, kurioje pabrėžė, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo praktiką, kad mažinamos netesybos neturi sutapti su minimaliais nuostoliais ar nuostoliais. Netesybų įskaitymas į nuostolius nesudaro pagrindo sumažinti sutartines netesybas iki minimalių ar įrodytų nuostolių dydžio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų išplėstinės kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304). Tai reiškia, kad netesybos nebūtinai turi būti mažinamos iki palūkanų dydžio ar turi būti priteisiamos sutartinių netesybų dydžiu. Nurodytoje nutartyje, taip pat kitose kasacinio teismo nutartyse pasisakoma, kad formuojama praktika dėl konkrečių netesybų dydžių kiekvienu atveju ir atsižvelgiama į tokius kriterijus: šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtines ar alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt. (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, Nr. 3K-3-85/2007, kat. 36.1(S)). Kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir praktikos negalima laikyti suformuota, kad nustatytas konkretus priteisiamų netesybų tarifas.

Įstatymuose išdėstyti kriterijai, pagal kuriuos teismas gali mažinti netesybų dydį, ir teismų praktikos suformuotos taisyklės sudaro pagrindą išvadai, kad sutartinių netesybų mažinimas nereiškia jų priteisimo konkrečiu 0,02 proc. tarifu. Ar konkretus netesybų dydis teismo nustatytas pagrįstai, sprendžiama įvertinant, ar teismas nepažeidė įstatymų, kuriuose suformuluoti jų mažinimo atvejai ir kriterijai, o kitus klausimus, kurie palikti spręsti teismo nuožiūra, sprendė pagal principinius teisingumo, protingumo, sąžiningumo reikalavimus (CK 1.5 straipsniu) ir iš esmės nuožiūros teise naudojosi protingai.

Tačiau apžvelgę žemesnių instancijų nutartis, pastebime, kad teismai ne visais atvejais laikosi šio išaiškinimo: nagrinėdami bylas vis dar pakeičia šalių sutartimi numatytą netesybų dydį ir priteisia 0,02 procento delspinigius, o kai kuriose nutartyse nurodo, kad net 0,02 procento šalių numatytos netesybos yra aiškiai per didelės.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, Nr. 3k-3-503/2007, kat. 36.1.

Kalbant apie įstatyme nustatytas netesybas, atkreiptas dėmesys, kad teisės doktrinoje⁶⁴ yra priimta, kad tokios netesybos negali būti traktuojamos kaip prievolės užtikrinimo būdas, nes nėra susijusios su konkrečia prievole arba konkrečiais asmenimis. Todėl įstatymo nustatytos netesybos traktuotinos tik kaip civilinės atsakomybės priemonė, bet nelaikytinos prievolių užtikrinimo būdu.

Nors LR CK nenustato konkretaus netesybų dydžio, kaip pavyzdį, galėtume pateikti 1.2. poskyryje paminėtą Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymą⁶⁵ (toliau- Įstatymas). Nepaisant padarytos išvados šio Įstatymo 11 straipsnio 8 dalies atžvilgiu, būtent šio straipsnio nuostata nustato konkrečią netesybų sumokėjimo ribą- 0,05 procentai už kiekvieną pradelstą dieną. Tačiau, atsižvelgiant į šių dienų teismų praktiką, kyla klausimas, ar toks Įstatyme numatytas delspinigių dydis nebus teismo pakeistas- sumažintas? Vis dėlto atsakymą į šį klausimą sunku pateikti, nes, nepaisant minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartyje⁶⁶ pateikto išaiškinimo, teismai vis dar priteisia mažesnes nei minėtame Įstatyme įtvirtintas netesybas.

Remiantis aukščiau išdėstyta pakitusia teismų praktika, darytina išvada, kad teismai šalių sutartimi pasirinkto netesybų dydžio vertinimą atlieka *ex officio* kiekvienoje individualioje byloje. Ir priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu. Dėl to ir teismų praktikoje nėra ir negali būti pateikiamas vienas konkretus dydis, kuris neabejotinai reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose nustatytų kriterijų ir turi būti keičiamos, tiksliau- mažinamos⁶⁷.

Kalbant apie šalių sutartimi numatytą palūkanų dydį, svarbi LR CK 6.37 straipsnio 3 dalis, kurioje įstatymų leidėjas *expressis verbis* nurodo, kad šalys gali raštu susitarti ir dėl didesnių palūkanų nei nustato įstatymai, jeigu toks susitarimas neprieštarauja įstatymams ir sąžiningumo bei protingumo principams. Tačiau kyla klausimas, koks vis dėlto palūkanų dydis yra laikomas tinkamu ir teisingu? Kitas klausimas, ar teismas turi diskreciją *ex officio* pakeisti sutarties šalių nustatytą palūkanų dydį? Atsakymą į pastarąjį klausimą pateikė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas keliose nutartyse⁶⁸, kuriose konstatavo, kad *teismas turi teisę vertinti sutarties sąlygą dėl palūkanų, kaip ir bet kokią kitą sutarties sąlygą, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo požiūriu. Susitarimų dėl palūkanų vertinimas susijęs ne tik su privataus, bet ir viešo intereso*

⁶⁴ Ambrasienė A., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 208.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., V. M., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1(S).

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S).

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S.Lidekytė, Nr. 3k-3-908, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V.Ruzgaila v. L.Urnikis Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.

gynimu, nes nekontroliuojamos palūkanų normos gali peraugti į lupikavimą, kas prieštarauja viešajai tvarkai. Todėl teismas, nagrinėdamas šalių ginčus dėl palūkanų dydžio, turi teisę vertinti atitinkamus susitarimus dėl palūkanų dydžio ir pasisakyti, ar toks susitarimas nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (LR CK 6.228 straipsnis) ir ar jis neprieštarauja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams (LR CK 1.5, 6.37 straipsnio 3 dalis).

Tuo tarpu atsakant į klausimą, koks vis dėlto palūkanų dydis yra laikomas tinkamu ir teisingu, svarbu apžvelgti teismų praktiką, kuri dėl palūkanų dydžio yra nevienoda: vienoje nutartyje⁶⁹ nurodoma, kad „šalių sutartimi numatytos 48 procentų metinės palūkanos yra aiškiai per didelės ir jų dydis turi būti keičiamas atsižvelgiant į tai, kokio dydžio palūkanų normos buvo nustatytos bankuose ar kitose kredito įstaigose, sudarant paskolos sutartis“; kitoje nutartyje⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „atsižvelgiant į sutarties sudarymo metu komercinių bankų taikytus palūkanų dydžius, ginčo šalių sutartyje nustatytą 11 procentų metinių palūkanų dydis neprieštarauja įstatymams, sąžiningumo ir protingumo principams (LR CK 6.37 straipsnio 3 dalis)“. Tuo tarpu 2006 m. kovo 7 d. nutartimi⁷¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad nagrinėjamoje byloje dėl 14,75 procento dydžio palūkanų, kad tokio dydžio palūkanos negali būti pripažintos neprotingai didelėmis nei Anglijos, kurios teisė buvo taikoma sprendžiant šalių ginčą, nei Lietuvos teisės požiūriu. Pagal 2003 m. gruodžio 9 d. Mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo 2 straipsnį už pavėluotą atsiskaitymą taikomų palūkanų dydis apskaičiuojamas VILIBOR palūkanų normą padidinant 7 procentiniais punktais. Pavyzdžiui, Lietuvos banko duomenimis, 2006 m. kovo mėnesį VILIBOR – 3,03 proc. Taigi palūkanos už mokėjimo termino pažeidimą būtų 10,03 proc. Vidutinė metinė palūkanų norma, imama už Lietuvos bankų suteiktas komercines paskolas, yra 8–12 proc. Taigi 14,75 proc. dydžio palūkanos, nustatytos už termino praleidimą, viešajai tvarkai neprieštarauja. Kita nutartimi⁷² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nustatant, ar sutartimi nustatytos palūkanos atitinka sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimus, turi būti įvertinama, kad dėl palūkanų dydžio, kai jos nustatytos sutartimi, kuri neginčijama, yra išreikšta suderinta šalių valia. Sudarydamos sutartį šalys žinojo ir įvertino savo poreikius, interesus ir galimybes, prognozavo pasekmes, nes taip elgiasi protingas ir apdairus asmuo. Sutartinė šalių valia išreiškiama laisvai apsisprendus ir neverčiant ar kitaip

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Viktoras Ruzgaila v. Liudvikas Urnikis, Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.; 2004 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje E. Kozlovienė v. E. Kripienė, Nr. 3K-3-362/2004, kat. 57.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. AB „Klaipėdos apdaila“, Nr. 3k-3-468/2006, kat. 35.5; 42.10 (S).

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Kaliningrado sritis v. Duke Investment Limited, Nr. 3K-7-179/2006, kat. 130.3.2 (S).

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. V. K., J. K., Nr. 3K-3-628/2008, kat. 75.7; 114.9.1; 36.1.

neteisėtai jos nepaveikiant, todėl turi būti gerbiama. Palūkanų dydis konkrečiu atveju turi būti įvertintas, atsižvelgiant į sutarties pobūdį, jos trukmę, paskolos paskirtį, skolininko riziką, kitas bylos aplinkybes. Kasaciniame skunde neargumentuojama, kad kurios nors iš šių nuostatų būtų pažeistos. Vien abstraktus nurodymas, kad 36 procentų metinių palūkanų yra akivaizdžiai per didelės, prieštaraujantis įstatymui, sąžiningumo ir protingumo principams, yra nepakankamas pagrindas pripažinti pažeidimą, dėl kurio kasacinės instancijos teismas turėtų pagrindą panaikinti teismų nutartis.

Remiantis aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad tais atvejais, kai šalys susitaria dėl palūkanų dydžio, teismas turi patikrinti, ar toks šalių susitarimas nepažeidžia sąžiningumo, teisingumo ir protingumo reikalavimų (LR CK 1.5 straipsnis LR CK 6.37 straipsnio 3 ir 4 dalys.). Teismas sprenddamas, ar šalių sutartos palūkanos atitinka išvardytus principus, individualizuoja konkretų prievolinį santykį, atsižvelgia į prievolės pobūdį, padarytą sutarties pažeidimą, jo padarinius, skolininko ir kreditoriaus elgesį, prievolės sumą, jos santykį su palūkanų dydžiu. Teismas gali vadovautis komercinių bankų vidutine palūkanų norma kaip vienu iš kriterijų, tačiau juo neapsiribodamas.

Kalbant apie įstatyme nustatytas palūkanas, skirtingai nei netesybas, jų dydį reglamentuoja LR CK 6.210 straipsnis, kurio 1 dalis nustato, kad terminą įvykdyti piniginę prievolę praleidęs skolininkas privalo mokėti penkių procentų dydžio metines palūkanas už sumą, kurią sumokėti praleistas terminas, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato kitokio palūkanų dydžio. O pagal to paties straipsnio 2 dalį, kai abi sutarties šalys yra verslininkai ar privatūs juridiniai asmenys, tai už termino praleidimą mokamos šešių procentų dydžio metinės palūkanos, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato kitokio palūkanų dydžio.

Svarbu pabrėžti, kad, be aukščiau minėto LR CK 6.210 straipsnio, palūkanas reglamentuoja ir Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų, pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymas (toliau- Įstatymas). Dėl šio įstatymo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 29 d. konsultacijoje⁷³ yra išaiškinęs, kad *įgyvendinant 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą Nr. 2000/35 EB, nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs 2003 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymas (toliau – Įstatymas) numato palūkanas už pavėluotus mokėjimus pagal komercinius sandorius – vieno mėnesio VILIBOR palūkanų norma padidinta 7 procentiniais punktais (Įstatymo 2 straipsnio 3 dalis), taip pat šių palūkanų mokėjimo terminus. Tai – specialusis įstatymas, turintis pirmenybę prieš LR CK 6.210 straipsnį nustatant palūkanas už atliekamus pagal komercinius sandorius pavėluotus mokėjimus (LR CK 1.3 straipsnio*

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“, Nr. A3-130.

3 dalis). Nurodyta Įstatymo norma yra dispozityvi ir šalys gali susitarti kitaip apskaičiuoti palūkanų dydį (pavyzdžiui, taikyti LR CK 6.210 straipsnyje nustatytas įstatymines palūkanas). Jei šalys nėra susitarusios dėl kitokios palūkanų normos už pavėluotus mokėjimus, teismas, nustatęs, kad sandoris atitinka Įstatyme nurodytus komercinių sandorių požymius, jei kreditorius to reikalauja, turėtų taikyti Įstatyme nustatytas palūkanas, tarp jų ir nuo bylos iškėlimo teisme iki visiško sprendimo įvykdymo.

Vadinasi, tam, kad kreditorius galėtų pasinaudoti aukščiau minėtu Įstatymu, kuris, lyginant su LR CK 6.210 straipsniu, numato didesnius palūkanų dydžius, turi atitikti Įstatyme numatytus reikalavimus. Pagal Įstatymo 2 straipsnio 1 dalį, numatytos palūkanos taikomos tik komerciniams sandoriams. Komerciniais sandoriais pripažįstami sandoriai tarp ūkio subjektų arba tarp ūkio subjektų ir valstybės institucijų, pagal kuriuos už atlyginimą perduodamos prekės, teikiamos paslaugos ar atliekami darbai. Pagal to paties straipsnio 6 dalį, ūkio subjektai – asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine ar profesine veikla, o pagal to paties straipsnio 7 dalį, valstybės institucija – valstybės ar savivaldybės valdymo institucija, viešasis ir privatusis juridinis asmuo, kuriems taikomas Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtas Įstatymas, pagal 1 straipsnio 3 dalį, nereglamentuoja: sandorių su vartotojais, perkančiais prekes, paslaugas ar darbus nesusijusiems su verslu ar profesija savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti; palūkanų, susijusių su mokėjimais pagal Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymą ir Čekių įstatymą (vekselyje, mokėtinae jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo, davėjas gali nustatyti sąlygą, kad už vekselio sumą skaičiuojamos palūkanos. Palūkanos skaičiuojamos nuo vekselio išrašymo dienos, jeigu nenurodyta kita data); palūkanų, susijusių su mokėjimais nuostoliams atlyginti, taip pat su draudimo įmonių mokamomis draudimo išmokomis; mokėjimų, kai skolininkui iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla; reikalavimų dėl mažesnių kaip 20 Lt palūkanų; žemės ūkio produkcijos pirkimo–pardavimo sandorių, kurių vykdymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos atsiskaitymo už žemės ūkio produkciją įstatymas.

Tuo atveju, kai šalys nėra susitarusios dėl palūkanų, iš skolininko gali būti reikalaujama sumokėti įstatymų numatytas palūkanas. Jei teismas nustato, kad sandoris atitinka Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatyme numatytus požymius, tuomet, esant kreditoriaus reikalavimui, taikomos šiame įstatyme nustatytos palūkanos, tarp jų ir nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo. Tačiau kyla klausimas, ar gali būti taikomos įstatymų numatytos palūkanos, jei šalys nesusitarė dėl netesybų?

Jei vadovautumėmės teismų praktika, tuomet atsakymas būtų teigiamas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe nustatėme, kad „palūkanų“ sąvoka ir prasmė vartojama tik pinigine prievolėse, o netesybų (delspinigių)- kitose, darytina išvada, kad *de iure* neteisinga, nesant piniginei prievolei bei nesant šalių sutartimi numatytų delspinigių, taikyti įstatymų numatytas palūkanas.

Visgi nepaisant to, kad šalys sutartimi nesusitarė dėl netesybų, tokio susitarimo nebuvimas neatima iš šalių teisės į visišką nuostolių atlyginimą.

4.2. Netesybų mažinimo pagrindai

LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis numato, kad jeigu netesybos aiškiai per didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos.

Pagal LR CK 6.258 straipsnio 3 dalį, jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolius, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. Netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos.

Atkreiptinas dėmesys, kad abiejuose aukščiau minėtose normose nėra *expressis verbis* nurodyta, kad teismas *turi/privalo* spręsti netesybų mažinimo klausimus, t.y., įstatymų leidėjas neįtvirtina tokio imperatyvo, priešingai, nurodo, kad teismas *gali* netesybas sumažinti. Vadinasi, tokia norma yra suteikiama teismui diskrecija spręsti netesybų mažinimo klausimą. Tačiau kyla klausimas, ar teismas visada *ex officio* turi peržiūrėti šalių sutartimi nustatytą netesybų dydį? Atsakymas į šį klausimą pateikiamas tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, kurioje laikomasi nuomonės, kad teismas gali netesybas mažinti tiek *ex officio*, tiek skolininko prašymu, o tokia nuostata įtvirtinta siekiant užtikrinti prievolės šalių interesų pusiausvyrą ir teisingumo principą, ir pašalinti galimą šalių interesų neatitikimą⁷⁴. Šios teismo teisės prievolės šalys negali riboti ar panaikinti, todėl šalių susitarimai, kad teismas negali sumažinti netesybų, negalioja⁷⁵.

Sistemiškai aiškinant aukščiau minėtas LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatas, darytina išvada, kad netesybos teismo gali būti mažinamos, jeigu:

- 1) netesybos *aiškiai per didelės* arba *neprotingai didelės*;
- 2) *skolininkas įvykdė dalį prievolės*.

⁷⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P.116.

⁷⁵ Ten pat, P.117.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjo naudojamos sąvokos „*aiškiai per didelės*“ netesybos (LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis) ir „*neprotingai didelės*“ netesybos (LR CK 6.258 straipsnio 3 dalis) nėra sukonkretintos. Dėl to kriterijus, kuriuos taikant sprendžiama, ar netesybos ne per didelės, nustato teismai, nagrinėdami konkrečias bylas, bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio pareiga – formuoti vieningą teismų praktiką. Pagal formuojamą praktiką, nustatyti šie kriterijai, kuriais vadovaujantis teismas vertina, ar netesybos ne per didelės⁷⁶:

1. konkrečios bylos aplinkybės;
2. šalių sutartinių santykių pobūdis;
3. ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas;
4. prievolės vertė;
5. prievolės pažeidimo aplinkybės;
6. kreditoriaus patirtų nuostolių dydis;
7. teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai;
8. šalių interesų pusiausvyra;
9. kita.

Pagal LR CK 6.73 straipsnio 2 dalį, yra nustatyta žemiausioji netesybų mažinimo riba- jos neturi būti mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Ši nuostata pakartota ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalyje. Sutartimi nustatytos netesybos yra skirtos nuostoliams atlyginti, todėl jų tikslas – kompensavimas, ir tai yra civilinės atsakomybės forma. Priteisiant sutartines netesybas taikoma civilinė atsakomybė, kurios vienas iš principų – visiškas nuostolių atlyginimas. Tai reiškia, kad turi būti atlyginami padaryti nuostoliai visa apimtimi ir visų rūšių. Tokia principo esmė išdėstyta LR CK 6.251 straipsnio 1 dalyje. Tačiau šiame straipsnyje yra išimtis – jeigu įstatymas ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Kaip jau ir minėjome 2.1. poskyryje, sutartinė civilinė atsakomybė savo prigimtimi gali būti ribota, nes šalių valia išreiškiama nežinant, ar nuostolių bus, o jeigu bus, tai kokio dydžio. Šalys susitaria, kokios rūšies nuostoliai, už ką ir koku dydžiu būtų atlyginti. Nuostoliai yra tik numatomi, o spėdami dėl jų atsiradimo ir dydžio rizikuoja abu sutarties dalyviai. LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje nustatyta, į ką turi būti atsižvelgiama, kai teismas nukrypsta nuo visiško nuostolių atlyginimo principo:

- 1) atsakomybės prigimtis;
- 2) šalių turtinė padėtis;
- 3) šalių tarpusavio santykiai;

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., V. M., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).

4) ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinių ir sunkių pasekmių.

Iš LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalyje nustatytų netesybų mažinimo atvejų daroma išvada, kad mažinamos netesybos neturi būti neprotingo dydžio, o dydžio parinkimui turi įtakos prievolės įvykdymo dalis bei pobūdis.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismui mažinant sutartyje nustatytas netesybas, kaip civilinę atsakomybę, turi būti atsižvelgiama į LR CK 6.223 straipsnio nuostatas dėl sutarties keitimo, kadangi sutartinės atsakomybės proporcijų keitimas, *inter alia*, reiškia ir sutarties keitimą. Pagal LR CK 6.223 straipsnio 2 dalį, teismo sprendimu vienos iš šalių reikalavimu sutartis gali būti pakeista teismo sprendimu, jeigu:

- 1) kita sutarties šalis iš esmės pažeidė sutartį;
- 2) kitais sutarties ar įstatymų nustatytais atvejais.

Šioje normoje pateiktas sąrašas nėra baigtinis. Kiti sutarties pakeitimo atvejai gali būti numatyti tiek kituose LR CK straipsniuose, tiek pačioje sutartyje. Kaip ir buvo aukščiau minėta, tokie atvejai dėl netesybų yra nustatyti LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir 6.258 straipsnio 3 dalyje.

Analizuojant teismų praktiką kaip specialius sutartyje nurodytų netesybų pakeitimo atvejus teismai nurodydavo LR CK 6.204 straipsnį ir LR CK 6.228 straipsnį⁷⁷, kurie atitinkamai nustato sutarties negaliojimą ir esminę šalių nelygybę. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šie straipsniai neturi nieko bendro analizuojant netesybų mažinimo pagrindus, kadangi, kaip jau buvo minėta, tokie atvejai dėl netesybų yra nustatyti LR CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalyje. Bet, analizuojant teismų praktiką, pastebėta, kad teismai dažnai taiko LR CK 6.228 straipsnį mažindami netesybas. Todėl kyla legalus klausimas, ar teismai *de iure* tinkamai aiškino ir taikė šią normą netesybų mažinimo klausimais, ar įstatymų leidėjas, įtvirtindamas šią nuostatą, numatė tokią jos paskirtį? Norint atsakyti į šį klausimą, būtina šios normos analizė.

LR CK 6.228 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. To paties straipsnio 2 dalis nustato, kad teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo

⁷⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 301.

ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus. Komentuojamo straipsnio tikslas – užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi⁷⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad šalių tarpusavio prievolių neatitikimas turi būti sudarant sutartį ir toks neatitikimas turi būti esminis – jų padėtis turi būti tokia nelygi, kad šokiruotų, t.y. protingas žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nebūtų sudaręs⁷⁹. Taigi iš komentuojamo straipsnio kyla klausimas, ar tikrai šią įstatymo nuostatą yra legalu taikyti mažinant šalių sutartimi nustatyta netesybų dydį? Norėdami atsakyti į šį klausimą, apžvelkime teismų praktiką.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. balandžio 25 d nutartyje⁸⁰ aiškindamas paskolos santykius konstatavo, kad *nustatant sutarties sąlygas, viena sutarties šalis gali pasinaudoti savo pranašesne padėtimi, kitos šalies silpnumu (neapdairumu, nepatyrimu ir pan.) ir nesąžiningai pasiekti susitarimo, kuriuo nustatyti gerokai palankesnes sau sutarties sąlygas, nepagrįstą pranašumą (šiuo atveju – labai dideles netesybas). Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad šalių sutartyje numatytos netesybos yra neprotingai didelės (protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nebūtų sudaręs), todėl panaikino sutarties sąlygas dėl tokių netesybų, jas sumažino ir taip pašalino esminę sutarties šalių nelygybę (LR CK 6.228 straipsnis). Teismas iš esmės šalių sutartį pakeitė tuo pagrindu, kad joje buvo nustatyti neprotingai dideli delspinigiai. Panašią poziciją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė ir 2006 m. spalio 18 d. nutartyje⁸¹ kurioje išaiškino, kad *Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad bylą nagrinėję teismai suabsoliutino sutarties laisvės principą. Sutarties laisvė apima ir laisvę šalims savarankiškai nustatyti jos turinį, išskyrus atvejus, kai tam tikrų sąlygų reikalauja gera moralė ir teisės principai; dėl to, jei ieškovė ir suprato sutarties sąlygas, tai nėra aplinkybė, savaime paneigianti būtinybę tirti ir vertinti sutarties sąlygas pagal geros moralės, lygiateisiškumo, sąžiningumo, protingumo principus. Vadinasi, nagrinėdamas LR CK 6.228 straipsnio pagrindą pareiškėtą reikalavimą, teismas turėjo tirti sutartyje nelygiaverčių viena kitai netesybų sąlygų atsiradimo aplinkybes. Atsakovas yra verslo subjektas, viena jo veiklos sričių – žemės sklypų pirkimas ir pardavimas; atsakovo atstovo aiškinimu, tokios sutarties sudarymas atsakovui yra įprastas. Ieškovės teigimu, ji yra mažiau informuota, neturi derybų patirties, ekonomiškai silpnesnė už atsakovą. Sutartį parengė atsakovas, jam nustatytos dešimt kartų mažesnės netesybos nei ieškovei.**

⁷⁸ ⁷⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 304.

⁷⁹ Ten pat, P. 305.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d nutartis civilinėje byloje L. Briedienė v. Č. Gaudinskas, Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Ž. M. v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.4; 35.5; 42.4 (S)

Kitoje 2006 m. lapkričio 15 d. nutartyje⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo priešingai, t. y. kad, pasibaigus sutarčiai, teismas negali sutarties sąlygos dėl netesybų vertinti pagal LR CK 6.228 straipsnį, bet netesybų mažinimo klausimą privalo spręsti pagal LR CK 6.73 straipsnio taisyklę.

2007 m. lapkričio 19 d. nutartyje⁸³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad *vienas iš įstatymo įtvirtintų sutarties keitimo atvejų, kuris taikytinas mažinant sutartimi nustatytų netesybų dydį ir per teismą nustatant protingą ir pagrįstą kreditoriaus ir skolininko interesų balansą, yra LR CK 6.228 straipsnis. Jame nustatyta teismo teisė pašalinti esminę šalių nelygybę. Normoje nurodoma, kad teismas gali remtis tuo, kad sudarant sutartį vienai šaliai nepagrįstai suteiktas perdėtas pranašumas. LR CK 6.228 straipsnio 1 dalyje išdėstyti pagrindai, kuriems esant svarstoma, ar reikia pakeisti sutartį, o 2 dalyje – reikalavimai, kuriuos turi atitikti pakeista sutartis, pašalinanti esminę šalių nelygybę. Šie pagrindai gali būti taikomi ir mažinant sutartines netesybas, jeigu jomis įtvirtinta esminė šalių nelygybė, o dėl to netesybos yra „aiškiai per didelės“ ar „neprotingai didelės“.*

Kitoje nutartyje⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateikia dar kitą išaiškinimą, kuriame nurodo, kad LR CK 6.228 straipsnis kartu su 6.73 straipsnio 2 dalimi, 6.258 straipsnio 3 dalimi taikytinas mažinant sutartimi nustatytų netesybų dydį.

Tuo tarpu 2010 m. kovo 15 d. nutartimi⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė iki tol buvusias nuostatas ir išaiškino, kad *LR CK 6.228 straipsnio 1 dalyje suteikta teisė šaliai atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos ar sąlygų, jeigu tai nulemia didelę šalių prievolių neatitiktį, kai viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelę, palyginti su jos prievolėmis, naudą, o kita šalis negauna nieko arba jos nauda yra neproporcingai maža, palyginus su kitos šalies prievole, ir tokia nelygybė dėl tarpusavio prievolių neatitikties turi būti jau sudarant sutartį. Praktikoje tai turėtų būti tokia nelygi šaliai padėtis, jog protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų. Tai turėtų būti esminė sutarties sąlyga. Esant esminei šalių teisių ir pareigų neatitiktčiai, būtų nesąžininga ir neprotinga reikalauti vykdyti sutartį, tokiu atveju šalis, kuri būtų nukentėjusioji, turi teisę pareikšti kitai šaliai, kad atsisako vykdyti tokią sutartį ar tam tikros jos sąlygos, tokios sutarties ar jos sąlygos galima atsisakyti vienašališkai, nesikreipiant į teismą. LR CK 6.228 straipsnio 2 dalis suteikia teisę nukentėjusiai šaliai teisę reikalauti teismo tvarka pakeisti sutarties sąlygas, taigi nukentėjusi šalis turi*

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė, Nr. 3K-3-413/2006, kat. 42.1; 36.1; 44.5.1 (S).

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, Nr. 3k-3-503/2007, kat. 36.1.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S).

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. E. Ž., Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).

pasirinkimą: pirma, ji gali iš viso atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos; antra, ji gali reikalauti pakeisti sutartį. Pavyzdžiui nukentėjusi šalis kuri pardavė vertingą daiktą iš kitos šalies už nepagrįstai mažą kainą, gali prašyti pakeisti kainą, kuri atitiktų rinkos vertę. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad toks sutartyje įtvirtintas susitarimas dėl netesybų negali būti laikomas esmine sutarties sąlyga dėl netesybų teisinės prigimties: netesybos laikomos prievolės įvykdymo užtikrinimo būdu (LR CK 6.71, 6.73 straipsniai) arba pagrindu taikyti civilinę atsakomybę (LR CK 6.258 straipsnis). Tokią pat nuostatą nurodė ir 2010 m. lapkričio 2 d. nutartyje⁸⁶, kurioje konstatavo, kad sutarties sąlyga, nustatanti netesybas, nevertintina pagal LR CK 6.228 straipsnio, reglamentuojančio sutarties ar atskiros jos sąlygos atsisakymą dėl esminės šalių nelygybės, nuostatas. Šio straipsnio paskirtis yra kita – ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, nors tam tikrais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis. LR CK 6.228 straipsnio nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas LR CK 6.73, 6.258 straipsnių. Dėl nurodytų motyvų išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad LR CK 6.228 straipsnis netaikytinas, siekiant panaikinti ar pakeisti sutarties sąlygą dėl netesybų ir jų dydžio.

Vadinasi, remiantis aukščiau išdėstytu, darytina išvada, kad formuodamas praktiką LR CK 6.228 straipsnio atžvilgiu bei pateikdamas šios normos išaiškindamą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskutinėse aptartose nutartyse pagrįstai konstatavo, kad norint taikyti LR CK 6.228 straipsnio nuostatas, visų pirma, sutarties šalių nustatyta nelygybė turi būti jau sudarant sutartį, visų antra, netesybos (bauda, delspinigiai) sutartyje turi būti esminė sutarties sąlyga, o netesybos (bauda, delspinigiai) pagal savo prigimtį tokios nėra ir negali būti.

Be aukščiau išdėstytų netesybų mažinimo pagrindų, atkreiptinas dėmesys ir į LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies įtvirtintas nuostatas, kad netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos. Tačiau ši nuostata nėra detalizuota, t. y., nepateikia atsakymo, ar visais atvejais, kuomet yra sumokėtos netesybos, jos nėra mažinamos. Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje⁸⁷ konstatavo, kad *šių įstatymo normų taikymas priklauso nuo to, kokių pagrindų buvo įvykdytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui netesybas už prievolės įvykdymo termino pažeidimą, t. y., ar netesybos buvo sumokėtos geruoju, ar jos buvo išieškotos ne ginčo tvarka.*

Tuo atveju, kai skolininkas geruoju sumoka kreditoriui sutartyje numatytas netesybas, LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos apie tai, kad sumokėtos

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. individuali įmonė, Nr. 3k-7-409/2010, kat. 36.1.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. Briedienė v. Č. Gaudinskas, Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1.

netesybos negali būti mažinamos, taikomos. Jeigu skolininkas atsisako mokėti netesybas, tai rodo, kad šiuo klausimu tarp šalių kilo ginčas, kuris sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka.

Netesybų sumokėjimas hipotekos kreditoriui ne ginčo tvarka nėra tapatus netesybų sumokėjimui geruoju. Hipotekos teisėjas, nesiaiškindamas priežasčių, kodėl skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų, užtikrina paskolos davėjo reikalavimų patenkinimą, tarp jų – netesybų išieškojimą. Hipotekos teisėjas nesprenžia šalių ginčo dėl netesybų dydžio. Minėta, kad toks ginčas sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka. Teismas, sprenddamas ginčą dėl netesybų dydžio, patikrina, ar šalių susitarimas dėl netesybų iš esmės nepažeidžia jų interesų pusiausvyros, ar netesybos nėra aiškiai per didelės, ir, nustatęs tokius pažeidimus, gali netesybas sumažinti.

Byloje nustatyta, kad hipotekos kreditorius – atsakovas kreipėsi į hipotekos teisėją dėl skolos ir netesybų išieškojimo iš skolininkų priverstine ne ginčo tvarka. Jo reikalavimas buvo patenkintas. Išieškojus netesybas ne ginčo tvarka, skolininkas, neskundęs hipotekos teisėjo veiksmų dėl priverstinio išieškojimo, gali ginčyti išieškotų ne ginčo tvarka netesybų dydį, laikydamas jas neprotingai didelėmis. Tokiu atveju LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos, kuriuose numatyta, kad netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos, netaikytinos.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad, pagal LR CK 6.73 straipsnio 2 dalį ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalį, netesybų sumokėjimu negali būti pripažintas ir netesybų priverstinis išieškojimas tuo metu, kai civilinėje byloje dėl šių netesybų dar nėra priimtas galutinis teismo sprendimas. Kaip minėta, galimybė sumažinti netesybas yra teismo diskrecinė teisė ir antstolio atlikti vykdymo veiksmai šios teismo teisės negali apriboti⁸⁸.

Vadinasi, remiantis aukščiau išdėstytu, darytina išvada, kad jei netesybos sumokėtos geruoju, tuomet jos, pagal LR CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatas, negali būti mažinamos, tuo tarpu, jei netesybos išieškotos ne ginčo tvarka, tai skolininkas gali ginčyti išieškotų netesybų dydį.

4.3. Palūkanų mažinimo pagrindai

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, skirtingai nei netesybų mažinimo klausimais, LR CK nei viename straipsnyje *expressis verbis* nenurodyta, kokiems pagrindams esant gali būti mažinamos palūkanos.

Kaip jau minėjome, pagal LR CK 6.37 straipsnio 1 dalį, palūkanas gali nustatyti įstatymai arba šalių susitarimai. Atkreiptinas dėmesys ir į LR CK 6.261 straipsnį, kuriame nurodyta, kad

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, Nr. 3K-3-85/2007, kat. 36.1(S).

praleidęs pinigines prievolės įvykdymo terminą skolininkas privalo mokėti už termino praleidimą sutarčių ar įstatymų nustatytas palūkanas, kurios yra laikomos minimaliais nuostoliais. Šiuo atveju kreditoriui net nereikia įrodyti, kad laiku neįvykdžius pinigines prievolė jis patyrė nuostolių, nes komentuojama norma preziumuoja, jog jų patiriama⁸⁹. Vadinasi, tiek sutarčių, tiek įstatymų nustatytos palūkanos, pagal LR CK 6.261 straipsnį, yra laikomos minimaliais nuostoliais, kurias turi teisę gauti visi kreditoriai, kuriems pinigines prievolės nebuvo įvykdytos laiku ir kurie su skolininkais sutartyse nenumatė kitokių tokio prievolės nevykdymo pasekmių. Tačiau, analizuojant pastarąją nuostatą, kyla klausimas, jei sutarčių ir įstatymų nustatytos palūkanos yra laikomos minimaliais nuostoliais, ar jos gali būti mažinamos? Norint atsakyti į šį klausimą, atkreiptinas dėmesys į LR CK 6.37 straipsnio 3 dalį, kuri nurodo, kad kai palūkanų dydį nustato įstatymai, šalys gali raštu susitarti ir dėl didesnių palūkanų, jeigu toks susitarimas neprieštarauja įstatymams ir sąžiningumo bei protingumo principams. O rašytinės formos nesilaikymas yra pagrindas taikyti įstatymų nustatytą palūkanų dydį. Vadinasi, sisiteminis LR CK normų aiškinimas leidžia preziumuoti, kad sutartimi numatytos palūkanos, gali būti mažinamos, kadangi šalys gali susitarti dėl didesnių nei įstatymuose nustatytos palūkanos, kurios laikomos minimaliais nuostoliais. Remiantis LR CK 6.37 straipsnio 3 dalimi, palūkanos mažinamos, jeigu:

- 1) toks susitarimas neprieštarauja įstatymams;
- 2) neprieštarauja sąžiningumo bei protingumo principams.

Tiek teisės doktrinoje⁹⁰, tiek teismų praktikoje⁹¹ nurodoma, kad palūkanoms mutatis mutandis taikytinos ir LR CK 6.73 straipsnio 2 dalis ir LR CK 6.258 straipsnio 3 dalis, kur teismui leidžiama mažinti akivaizdžiai per dideles netesybas. Todėl teismas turi teisę sumažinti ir šalių susitarimu nustatytas palūkanas, kurios yra neprotingai didelės ir pažeidžia sąžiningumo ir teisingumo principus. *Inter alia*, jeigu kreditorius, pasinaudodamas sunkia ekonomine skolininko padėtimi, nepatyrimu ir panašiai, nustato neprotingai dideles palūkanas, skolininkas, remdamasis LR CK 6.228 straipsniu, turi teisę kreiptis į teismą dėl palūkanų sumažinimo arba reikalauti pripažinti sutarties sąlyga dėl palūkanų negaliojančia, nes ji prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei⁹². Vadinasi, kaip ir netesybų atveju, palūkanų mažinimui taip pat taikomas ir LR CK 6.228 straipsnis. Tokios pat pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris ne kartą

⁸⁹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 364.

⁹⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. Lidekytė, Nr. 3K-3-908, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Šmočiukas v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

⁹² Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 68.

nutartyse⁹³ pasisakė, kad teismas, nagrinėdamas šalių ginčus dėl palūkanų dydžio, turi teisę vertinti atitinkamus susitarimus dėl palūkanų dydžio ir pasisakyti, ar toks susitarimas nepažeidė iš esmės šalių interesų pusiausvyros (LR CK 6.228 straipsnis) ir ar jis neprieštaruja sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams (LR CK 1.5 straipsnis, 6.37 straipsnio 3 dalis). LR CK 6.73, 6.258 straipsniai leidžia teismui sumažinti netesybas, jeigu jos yra pernelyg didelės. Šios teisės normos taikytinos ir palūkanoms, kai jos yra neprotingai didelės ir pažeidžia sąžiningumo principą.

Kalbėdami apie netesybų mažinimo pagrindus 4.2. poskyryje apžvelgėme teismų praktikos pokyčius bei suformuotą poziciją LR CK 6.228 straipsnio atžvilgiu ir priėjome prie išvados, kad, pagal pasikeitusią teismų praktiką, ši norma netesyboms netaikoma. Todėl kyla klausimas, ar šią nuostatą legalu taikyti ir palūkanoms, kurioms, kaip minėjome, *mutatis mutandis* taikomi netesybų mažinimo pagrindai? Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iš nagrinėjamų nutarčių nepasisakė dėl palūkanų mažinimo taikant LR CK 6.228 straipsnį, vis dėlto darytina išvada, kad, jeigu ši norma tiek pagal savo paskirtį, tiek pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išdėstytą poziciją negali būti taikoma netesyboms, šia norma negalime remtis ir kalbėdami apie palūkanų mažinimą, kadangi palūkanos pagal savo esmę ir prigimtį nėra laikomos esmine sutarties sąlyga.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. Lidekytė, Nr. 3k-3-908, kat. 52.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Šmočiukas v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.

IŠVADOS

1. Netesybas reglamentuojančios teisės normos turėtų būti sukonkretintos, t. y., nurodyta, kokioms prievolių rūšims taikomi delspinigiai, konkrečiai, ar delspinigiai gali būti taikomi piniginiams prievolėms. Tokiu būdu būtų nustatyta aiški riba, kada, esant prievolės įvykdymo termino praleidimui, teisiškai korektiška vartoti ir taikyti netesybų rūšies- „delspinigių“ sąvoką, o kada- „palūkanų“.
2. Atsižvelgiant į tai, kad netesybos yra sutartinė civilinė atsakomybė, LR CK 6.258 straipsnis, *inter alia*, taikytinas ir ikisutartiniais susitarimams, kai už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė jas mokėti.
3. Perduodant pinigus pagal preliminarąją sutartį, netesybas galime laikyti, kaip iš anksto aptartų nuostolių (angl. liquidated damages) atlyginimą. Nors Lietuvos teisės sistema tokio reglamentavimo nenustato, tačiau šio principo taikymas nėra draudžiamas.
4. Palūkanų kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją sudaro: kompensacija už patirtus nuostolius dėl laiku neįvykdytos piniginės prievolės ir LR CK 6.37 straipsnio 2 dalyje numatytos procesinės palūkanos.
5. Nors LR CK 6.37 straipsnio 4 dalyje *expressis verbis* nurodyta, kad palūkanos už priskaičiuotas palūkanas neskaičiuojamos, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytas išimtis, tačiau pabrėžtina, kad ši nuostata netaikoma skirtingą funkciją atliekančioms palūkanoms, t. y. gali būti priteisiamos ir mokėjimo (atlyginimo) funkciją, ir kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkciją atliekančios palūkanos.
6. Reikalavimai dėl delspinigių ir palūkanų priteisimo kildinami iš tęstinio pažeidimo, dėl to LR CK įtvirtinti sutrumpinti ieškinio senaties terminai, susiję su kiekviena atskira tęstinio pažeidimo diena, prasideda tą kiekvieną dieną Tuo tarpu bauda, skirtingai nei delspinigiai, yra vienkartinė- nėra tęstinio pobūdžio, todėl skaičiavimo pradžios momentas nustatomas remiantis objektyviais kriterijais.
7. Teismai šalių sutartimi pasirinkto netesybų dydžio vertinimą atlieka kiekvienoje individualioje byloje. Ir priklausomai nuo faktinės situacijos tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu. Dėl to ir teismų praktikoje nėra ir negali būti pateikiamas vienas konkretus dydis, kuris neabejotinai reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose nustatytų kriterijų ir turi būti keičiamos, tiksliau- mažinamos. Tokia pat nuostata taikytina ir palūkanoms, todėl teismai ne visais atvejais turi keisti šalių sutartimi nustatytą palūkanų dydį ir prilyginti jį tuo metu nustatytai komercinių bankų vidutinei palūkanų normai.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl LR CK 6.228 straipsnio nuostatos nuolat kito: vienose nutartyse netesybų dydžio pagrįstumo klausimas buvo vertintinas pagal LR CK 6.228 straipsnį, t. y., sukūrė jis esminę šalių nelygybę ar ne; kitose nutartyse buvo konstatuojama priešingai, t. y. kad, pasibaigus sutarčiai, teismas negali sutarties sąlygos dėl netesybų vertinti pagal LR CK 6.228 straipsnį, o netesybų mažinimo klausimą privalo spręsti pagal LR CK 6.73 straipsnio taisykles; dar kitose nutartyse buvo išaiškinama, kad LR CK 6.228 straipsnis taikytinas kartu su 6.73 straipsnio 2 dalimi, 6.258 straipsnio 3 dalimi mažinant sutartimi nustatytą netesybų dydį. Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas LR CK 6.228 straipsnio normos aiškinimo praktiką, laikosi pozicijos, kad LR CK 6.228 straipsnio nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytą netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas LR CK 6.73, 6.258 straipsnių.

LITERATŪRA

Norminiai aktai:

1. **Lietuvos** Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. **Lietuvos** Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
3. **Lietuvos** Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. **Lietuvos** Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5571.
5. **Lietuvos** Respublikos vartojimo kredito įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1.
6. **Lietuvos** banko valdybos 2005 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 68 „Dėl Lietuvos banko valdybos 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimo Nr. 211 „Dėl vidutinių tarpbankinių palūkanų normų (VILIBID ir VILIBOR) apskaičiavimo ir skelbimo tvarkos“ pakeitimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 59-2089.
7. **The Principles Of European Contract Law.** European Union, 1998 // <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.1998/doc.html> ; prisijungimo laikas: 2010-09-12.
8. **UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.** Rome: UNIDROIT, 1994 // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1> ; prisijungimo laikas: 2010-09-12.

Teisės doktrina:

1. **Ambrasienė A., Baranauskas E., Bublienė D.** ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
2. **Civilka M.** Už pavėlavimą teks mokėti brangiau // http://www.buhalteris.lt/index.php?cid=94441&new_id=10110 ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.
3. **Gontienė K.** Palūkanos civiliniuose santykiuose: palūkanų rūšys, dydis, paskirtis // Juristas. 2006, Nr. 7-8.
4. **Klimas T.** Delspinigiai // Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos, 2006 spal. 2, Nr. 37(421).
5. **Mikelėnas V.** Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
6. **Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
7. **Mikelėnas V.** Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.

8. **Mikelėnas V.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
9. **Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S.** Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
10. **Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts** // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637&x=1> ; prisijungimo laikas: 2010-09-10.
11. **Papirtis V. L., Baranauskas E., Kiršienė J.** ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2.
12. **Pass Ch., Lowe B., Dovies L.** Ekonomikos terminų žodynas. 2-as leidimas. Vilnius: Baltijos biznesas, 1997.
13. **Rasimavičius V. P.** Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

Teismų praktika:

1. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Stankevičius v. H. Chadakavičius, Nr. 3K-7-23/2000, kat. 43.
2. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje AKB „Nida“ v. S. Lidekytė, Nr. 3k-3-908, kat. 52.2.
3. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje L. Dumčienė v. GNSB „Krantas-2“ Nr. 3K-3-721/2002, kat. 21.2.2.9.
4. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. Ruzgaila v. L. Urnikis Nr. 3K-3-1085/2002, kat. 57.2.
5. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 20 d. teisėjų senato nutarimas „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“, Nr. 39.
6. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje B. Roščin v. V. Percovskis, Nr. 3K-3-218/2003, kat. 32.4.
7. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. A. Mejerienė, Nr. 3K-7-751/2003, kat. 27.5.4, 31.5, 57.1.
8. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje A. Šmočiukas v. AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“, Nr. 3K-3-830/2003, kat. 27.5.4, 31.4, 38.2.
9. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Danijos bendrovė Nadoc Nr.1 A/S v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. 3K-3-1036/2003, kat 18.1.; 31.4.; 31.5. (S).

10. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, Nr. 3K-3-1070/2003, kat. 31.4; 32.1.
11. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. Aleknavičius ir V. Apanavičius v. O. Navickaitė, Nr. 3K-3-1125/2003, kat. 57.1; 15.2.2.6.
12. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Libra Vitalis“ v. UAB „Amiga“, Nr. 3K-3-133/2004, kat. 18.2; 32.1; 37.6.
13. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje E. Kozlovienė v. E. Kripienė, Nr. 3K-3-362/2004, kat. 57.
14. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje L. Briedienė v. Č. Gaudinskas, Nr. 3K-3-273/2005, kat. 36.1.
15. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio Jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-316/2005, kat. 36.1 (S).
16. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“, Nr. A3-130.
17. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje K. Kasperavičius v. L. Tunkevič, Nr. 3K-3-364/2005, kat. 35.3.6; 35.5.
18. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, Nr. 3K-3-394/2005, kat. 35.4; 36.1; 45.12; 114.4; 114.11.
19. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stramina“ v. UAB „Komeksimas“, Nr. 3K-3-143/2006, kat. 35.4; 36.1; 42.9; 44.5.1.(S).
20. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Mokesčių inspekcija v. V. ir S. M. prekybos centras, Nr. 3K-3-173/2006, kat. 35.5; 36.1.
21. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Kaliningrado sritis v. Duke Investment Limited, Nr. 3K-7-179/2006, kat. 130.3.2 (S).
22. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje VĮ „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija“ v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-7-367/2006, kat. 36.1 (S).
23. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. AB „Klaipėdos apdaila“, Nr. 3K-3-468/2006, kat. 35.5; 42.10 (S).
24. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Ž. M. v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.4; 35.5; 42.4 (S).

25. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje V. Š. v. A. N. ir kt., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).
26. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė, Nr. 3K-3-413/2006, kat 42.1; 36.1; 44.5.1 (S).
27. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, Nr. 3K-3-85/2007, kat. 36.1(S).
28. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. T. M., V. M., Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4; 36.1 (S).
29. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, Nr. 3k-3-503/2007, kat. 36.1.
30. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, Nr. 3K-3-401/2008, kat. 36.1; 52.3; 114.11(S).
31. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. V. K., J. K., Nr. 3K-3-628/2008, kat. 75.7; 114.9.1; 36.1.
32. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. E. Ž., Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).
33. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje D. R. v. UAB „Minduvos statyba“, Nr. 3K-3-73/2010, kat. 36.1; 42.10.
34. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ ir kt., Nr. 3K-3-372/2010, kat. 109; 118.3.
35. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. individuali įmonė, Nr. 3k-7-409/2010, kat. 36.1.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Šiame darbe analizuojamas netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų santykis civilinėje teisėje. Ši analizė paremta dviejų civilinės teisės institutų tarpusavio palyginimu. Nors teismų praktikos analizuojama tema yra pakankamai daug, tačiau teisės doktrinoje trūksta apibendrinimų, kurie formuotų aiškią ribą tarp netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų. Todėl darbe gausu nuorodų į teismų praktiką.

Siekiant aiškaus konteksto, darbas pradedamas nuo netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų sampratų apibrėžimo, kadangi pastaroji samprata nėra pateikta civilinės teisės norminiuose aktuose ir kelia daug klausimų bei neaiškumų tiek teisės doktrinoje, tiek teismų jurisprudencijoje. Taip pat šiame darbe gilinamasi į netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų teisinio reguliavimo ypatumus Lietuvos Respublikoje, t. y., reikalavimus objektams, jų paskirtį civilinėje teisėje, skaičiavimo tvarką, ieškinio senaties taikymo probleminius aspektus, dydžio nustatymo bei mažinimo problematiką. Išanalizavus teisės doktriną ir teismų praktiką, išaiškėja netesybų (baudos, delspinigių) ir palūkanų atribojimo klausimai.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

This study concentrates on analysis of relation between penalty (fine, forfeit) and interest in civil law. An analysis is based on a comparison between two civil law institutes. Although the practice of courts related to the problem under the analysis is abundant enough, but the legal doctrine lacks generalizations forming a clear concept between penalty (fine, forfeit) and interest. For this reason, the study includes abundant references to case law.

In order to clarify the context the study starts from definitions of the penalty (fine, forfeit) and the interest, as well as it raises many questions and ambiguities in legal doctrine and jurisprudence of the courts. This study also focuses on penalties (fines, forfeits) and regulatory features of interest in Lithuania, etc. i.e., the requirements of objects, their purpose in civil law, the calculation procedure for the application of limitation problematic aspects of sizing and reducing problems. Such review of a legal doctrine and case law, resolve the issues of delimitation of penalty (fine, forfeit) and interest.